

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**Βγαίνουμε απ' το σπίτι: αόρατοι εχθροί, κατάσταση εξαίρεσης και αντιεξέγερση στο
αθηναϊκό lockdown (2020 – 2021)**

Λεβισιάνος Λαμπρόπουλος Ιωάννης

A.M 41002206

Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών

ΔΠΜΣ Πολεοδομία-Χωροταξία

Εξεταστική Επιτροπή: Μίχα Ειρήνη (επιβλέπουσα), Κουτρολίκου Παναγιώτα, Κανδύλης
Γεώργιος

Δεκέμβριος 2023

Ευχαριστίες

Στην επιβλέπουσα της διπλωματικής Ειρήνη Μίχα για τις συνεχείς υπενθυμίσεις της και τη βοήθεια τη που οδήγησαν στην κατάθεση της εργασίας, στις διδακτικές ομάδες των μαθημάτων «Μεταλλαγές των Ιδεών για την Πόλη» και «Γεωπολιτική και Αστικός Χώρος» για τον πλούτο των ερεθισμάτων, τους φίλους και τους γονείς μου που ανέχθηκαν τον ενθουσιασμό μου και τη μετέπειτα γκρίνια μου, τα καφέ και τα σπίτια στα οποία γράφτηκαν κομμάτια της εργασίας, το Δημόσιο Πανεπιστήμιο για την ευκαιρία να κάνω ένα μεταπτυχιακό «εκτός» του αντικειμένου μου.

Περιεχόμενα:

Εισαγωγή – Μεθοδολογία σελ. 1

Κεφάλαιο 1: Η πανδημία ως κατάσταση εξαίρεσης σελ. 4

Κεφάλαιο 2: Αόρατοι εχθροί: Από την παγκόσμια τρομοκρατία στις πανδημικές πόλεις σελ. 11

Κεφάλαιο 3: Το δόγμα της αντιεξέγερσης και οι ασύμμετροι εχθροί σελ. 18

Κεφάλαιο 4: Η θεωρία στο πεδίο της Αθήνας σελ. 25

4.1 Η περίπτωση της Κυψέλης σελ.27

4.2 Η περίπτωση της επετείου της εξέγερσης του Πολυτεχνείου σελ. 28

4.3 Η περίπτωση της επετείου της δολοφονίας Γρηγορόπουλου σελ. 31

4.4 Η περίπτωση της Νέας Σμύρνης σελ. 32

Συμπεράσματα και συζήτηση σελ. 37

Βιβλιογραφία σελ. 41

Εισαγωγή - Μεθοδολογία

Η πανδημία του ιού Covid-19 και τα πρωτοφανή σε καιρό ειρήνης μέτρα που εφαρμόστηκαν στην ελληνική επικράτεια για την αναχαίτιση του ιού επηρέασαν και επέδρασαν καθοριστικά σε όλες τις κοινωνικές, πολιτικές και οικονομικές δραστηριότητες. Τα περιοριστικά μέτρα προφανώς επηρέασαν και το δημόσιο χώρο, κυρίως των πόλεων, αφού το κεντρικό σύνθημα της κυβερνητικής καμπάνιας γύρω από την αντιμετώπιση της πανδημίας ήταν το «Μένουμε Σπίτι». Η δράση στο δημόσιο χώρο, η κίνηση, η συνάθροιση και η διαδήλωση θεωρούνται υψηλού ρίσκου δραστηριότητες στις οποίες καταλογίζεται η μετάδοση του ιού Covid-19. Η κυβερνητική αφήγηση του «Μένουμε Σπίτι» πλαισιώνεται με αναφορές στον «αόρατο εχθρό» και με μέτρα, όπως η αναστολή θεμελιωδών διατάξεων του Δικαίου, που συναντώνται σε καταστάσεις εξαιρέσης. Επιπλέον, η καταστολή διαδηλώσεων απέναντι στους περιορισμούς αλλά και γενικότερα πολλών δημόσιων συναθροίσεων, φαίνεται να ακολουθεί τη μεθοδολογία της «αντιεξέγερσης» και του πολέμου των «τριών τετραγώνων», ενός δόγματος του αμερικάνικου στρατού για την αντιμετώπιση των αστικών εξεγέρσεων, το οποίο υιοθετούν σταδιακά και τα αστυνομικά επιτελεία.

Με αφετηρία την υπόθεση ότι ο λόγος (discourse) και οι πρακτικές της ελληνικής κυβέρνησης σχετικά με την αντιμετώπιση του ιού Covid-19 αποτελούν μια ακόμα κατάσταση εξαιρέσης, στην παρούσα εργασία διερευνώνται κοινά σημεία και διαφορές μεταξύ γεγονότων αστυνομικής βίας και καταστολής κατά την περίοδο του Lockdown στην Αθήνα, και πιθανές αναλογίες με καταστάσεις έκτακτης ανάγκης του παρελθόντος όπως π.χ. η 11^η Σεπτεμβρίου, περίπτωση στην οποία εντοπίζονται αντίστοιχες πρακτικές. Η μελέτη εστιάζει στις διατυπώσεις του πολιτικού λόγου και στις χωρικές μεταλλαγές που η πολιτική στρατηγική αντιμετώπισης επιφέρει στο δημόσιο χώρο της Αθήνας.

Για την κυρίαρχη αφήγηση, οι φυσικές καταστροφές και γενικότερα οι κρίσεις αποτελούν ευκαιρίες για μεταρρυθμίσεις και κοινωνικές, οικονομικές και χωρικές μεταλλαγές. Σε ένα διαφορετικό πλαίσιο, στις Ηνωμένες Πολιτείες την επομένη των τρομοκρατικών χτυπημάτων της 11ης Σεπτεμβρίου, οι έλεγχοι και η επιτήρηση εντείνονται ακόμα και σε πτυχές της δημόσιας ζωής και του δημόσιου χώρου που δεν σχετίζονται άμεσα με την τρομοκρατία. Στο πλαίσιο της επιδημίας του Covid-19, η υγειονομική κρίση γίνεται επίσης ευκαιρία για την επιβολή μέτρων και περιορισμών που δεν σχετίζονται απαραίτητα με τον περιορισμό του ιού. Όπως επισημαίνει ο

Φιλίπιδης (2020) μελετώντας την πανδημία στην Ελλάδα «οι κρίσεις συνιστούν ευκαιρίες για το κράτος (...) να αναδιαρθρώσουν τις κοινωνικές σχέσεις, προωθώντας (...) και νέες μεθόδους κοινωνικού ελέγχου».

Ο Agamben είναι από τους πρώτους θεωρητικούς που διαβλέπει στην κρατική διαχείριση της πανδημίας από πολλά ευρωπαϊκά κράτη αυτή την ευκαιριακή επιβολή έκτακτων μέτρων που τείνουν να γίνονται μόνιμα σε ένα καθεστώς εξαίρεσης (Le Monde, 2020). Η βιβλιογραφική επισκόπηση κινείται γύρω από την έννοια της κατάστασης εξαίρεσης στο έργο του Agamben και της σύνδεσής της με την πανδημική περιστολή δικαιωμάτων και ελευθεριών. Ο όρος «κατάσταση εξαίρεσης» υπάρχει στο έργο πολλών ερευνητών, τις τελευταίες δεκαετίες με όλο και μεγαλύτερη συχνότητα, ώστε να αναλυθούν γεγονότα όπως παραδείγματος χάριν οι πολιτικές ελέγχου και φόβου που επιβλήθηκαν στις ΗΠΑ με αφορμή τις επιθέσεις της 11ης Σεπτεμβρίου. Αυτό το ιστορικό παράδειγμα σηματοδοτεί επίσης και την ανάδειξη της έννοιας του «αόρατου εχθρού» στα δυτικά κράτη του 21ου αιώνα. Η επίκληση στον «πόλεμο με έναν αόρατο εχθρό» από πολλούς αρχηγούς κρατών στην έναρξη της πανδημίας δεν αποτελούν τυχαία γεγονότα αλλά αντίθετα είναι ενδείξεις της πολεμικής μεταφοράς και της συσχέτισης μεταξύ του ιού covid-19 που απειλεί τη δημόσια υγεία, και των «ασύμμετρων δυνάμεων» που απειλούν τη δημόσια ασφάλεια.

Ο όρος της «ασύμμετρης δύναμης» παραπέμπει στο λεξιλόγιο των στρατιωτικών επιτελείων και στο «δόγμα της αντιεξέγερσης», της αντιμετώπισης δηλαδή των «ασύμμετρων εχθρών». Αποτελώντας τον τρόπο με τον οποίο επιχειρήθηκε να αντιμετωπιστούν τον 20^ο αιώνα οι εξεγέρσεις απέναντι στην αποικιοκρατία, η αντιεξέγερση επανέρχεται δυναμικά ως μέθοδος επέμβασης στους πολέμους στη Μ. Ανατολή στα τέλη του 20^{ου} και στις αρχές του 21ου αιώνα. Σε αυτό το πλαίσιο αναδύεται και ο «πόλεμος των τριών (μετέπειτα τεσσάρων) τετραγώνων» που εξειδικεύει τη μεθοδολογία που θα πρέπει να ακολουθούν οι ένοπλες δυνάμεις στις αστικές επιχειρήσεις. Σταδιακά τα τελευταία χρόνια η ίδια επιχειρησιακή μεθοδολογία ακολουθείται όλο και συχνότερα από τις αστυνομικές δυνάμεις για την καταστολή εξεγέρσεων και διαδηλώσεων.

Το παραπάνω θεωρητικό πλαίσιο είναι ικανό να αναλύσει και να μελετήσει την στρατηγική της ελληνικής κυβέρνησης κατά τη διάρκεια της πανδημίας: τον σχηματισμό του «αόρατου εχθρού» σε επίσημα πρωθυπουργικά χείλη, την επιβολή μέτρων «πρωτοφανών σε καιρό ειρήνης» που χαρακτηρίζουν την «κατάσταση εξαίρεσης», την πολεμική μεταφορά του πολέμου απέναντι στον εχθρό αλλά και την πολεμική κυριολεξία (Φιλίπιδης, 2020) της καταστολής των αντιδράσεων

απέναντι στα μέτρα και τις πολιτικές της κυβέρνησης με τη χρήση των θεωρητικών εργαλείων και πρακτικών του δόγματος της «αντιεξέγερσης». Ως μεθοδολογία διερεύνησης επιλέγεται η ποιοτική προσέγγιση της μελέτης περίπτωσης (case study) και συγκεκριμένα η μελέτη των περιπτώσεων 1. των γεγονότων στην πλατεία Αγ. Γεωργίου στην Κυψέλη στις 8 Μαΐου 2020 2. των γεγονότων στις 17 Νοεμβρίου 2020 στο πλαίσιο του εορτασμού για την εξέγερση του Πολυτεχνείου 3. των γεγονότων στην περιοχή των Εξαρχείων στις 6 Δεκεμβρίου 2020 με αφορμή τις εκδηλώσεις μνήμης για τη δολοφονία του Α. Γρηγορόπουλου και 4. των γεγονότων στην Πλατεία της Νέας Σμύρνης το τριήμερο 7-9 Μαρτίου 2021. Αφενός τα γεγονότα της επετείου του Πολυτεχνείου και της επετείου δολοφονίας Γρηγορόπουλου επιλέγονται γιατί αποτελούν «κομβικές» ημερομηνίες για τις πολιτικές συλλογικότητες της Αθήνας που πραγματοποιούν διαδηλώσεις κάθε χρόνο και ως εκ τούτου αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι του κατασταλτικού σχεδιασμού της αστυνομίας. Αφετέρου τα γεγονότα στις πλατείες της Κυψέλης και της Νέας Σμύρνης, εκτός από το ότι αποτελούν το πρώτο και το τελευταίο γεγονός αντίστοιχα σε ένα κύκλο συγκρούσεων κατά τη διάρκεια του lockdown, δεν έρχονται ως απόρροια κάποιας πολιτικής δραστηριότητας αλλά αντίθετα είναι κατά τη διάρκεια ψυχαγωγικών δραστηριοτήτων από τους κατοίκους των περιοχών.

Η ποιοτική μεθοδολογία των μελετών περίπτωσης είναι ιδιαίτερα χρήσιμη για την εξέταση ενός φαινομένου, εντός του θεωρητικού πλαισίου, με τη χρήση πολλαπλών εργαλείων (Baxter & Jack, 2008). Συνήθως οι μελέτες περίπτωσης χρησιμοποιούνται όταν μια έρευνα προσπαθεί να ψηλαφήσει το «πώς» και το «γιατί» ένα φαινόμενο συμβαίνει στο πλαίσιο στο οποίο εξετάζεται και επίσης όταν η διάκριση μεταξύ του πλαισίου και της περίπτωσης (ή των περιπτώσεων) δεν είναι τόσο καθαρή (Baxter & Jack, 2008). Στην παρούσα εργασία οι τέσσερις περιπτώσεις που επιλέγονται αφενός είναι οι χωρικές αποτυπώσεις του τρόπου αντιμετώπισης της πανδημίας από την ελληνική κυβέρνηση και τοποθετούνται στο ευρύτερο πανδημικό πλαίσιο αφετέρου συνδέονται και με τις πολιτικές, κοινωνικές και χωρικές αναδιαρθρώσεις σε έναν ευρύτερο χώρο και χρόνο από αυτόν της περιόδου του lockdown στην Αθήνα.

Στη βιβλιογραφία υπάρχουν διάφορες τυπολογίες μελετών περίπτωσης. Στην παρούσα εργασία επιλέγεται ο τρόπος των μελετών πολλαπλών περιπτώσεων (multiple-case studies) εφόσον αναμένεται η ανάλυσή τους να καταδείξει κοινά σημεία και αποτελέσματα τα οποία επαναλαμβάνονται στις περιπτώσεις αλλά και σημεία που τις διαφοροποιούν (Yin, 2003). Η

παραπάνω μεθοδολογία των περισσότερων από μία μελετών περίπτωσης θα μπορούσε να χαρακτηριστεί και ως «συλλογική» σύμφωνα με τον Stake που ουσιαστικά περιγράφει τον ίδιο τύπο έρευνας με αυτό των «πολλαπλών περιπτώσεων» του Yin (Baxter & Jack, 2008).

Και ο χώρος; Η διάσταση του χώρου, στην συγκεκριμένη εργασία του αστικού χώρου, είναι κρίσιμη εφόσον εκεί εδράζονται τα κοινωνικά και πολιτικά φαινόμενα που μελετώνται. Ο χώρος όμως δεν είναι απλώς το terrain πάνω στο οποίο συμβαίνουν τα γεγονότα αλλά αντίθετα τα διατρέχει, τα ορίζει και τα νοηματοδοτεί. Ο δημόσιος χώρος της Αθήνας την περίοδο του lockdown είναι πεδίο διεκδίκησης δικαιωμάτων και ελευθεριών αλλά είναι και ο ίδιος σημείο διεκδίκησης. Ο δημόσιος χώρος της Αθήνας αποτελεί πεδίο καταστολής και επιτήρησης αλλά ταυτόχρονα η παρουσία και μόνο στο δημόσιο χώρο παρουσιάζεται από την κυρίαρχη αφήγηση ως επαρκής λόγος για αστυνομική καταστολή και ελέγχους.

Όλα τα παραπάνω αναλύονται, ελπίζω εκτενώς και επαρκώς, στα επόμενα κεφάλαια. Τα πρώτα τρία εξ αυτών είναι η βιβλιογραφική επισκόπηση. Στο πρώτο κεφάλαιο αναλύεται η έννοια της κατάστασης εξαίρεσης με αφετηρία το έργο του Giorgio Agamben αλλά και άλλων σύγχρονων θεωρητικών. Στο δεύτερο κεφάλαιο επιχειρείται η ψηλάφηση των κοινών σημείων στο λόγο περί «αόρατου εχθρού» κυρίως στο πλαίσιο της πανδημίας Covid-19 σε συσχέτιση με το πλαίσιο των τρομοκρατικών επιθέσεων της 11ης Σεπτεμβρίου. Το τρίτο κεφάλαιο αποτελεί μια προσπάθεια αποκωδικοποίησης του τρόπου με τον οποίο τα στρατιωτικά επιτελεία επιχειρούν στα αστικά περιβάλλοντα και πως αυτή η μεθοδολογία επεκτείνεται και στους σχεδιασμούς των αστυνομικών επιτελείων, με αναφορές κυρίως στη βιβλιογραφική δουλειά του Χ. Φιλιππίδη. Τέλος στο τέταρτο κεφάλαιο οι τέσσερις μελέτες περίπτωσης εξετάζονται με τα αναλυτικά και θεωρητικά εργαλεία που έχουν προηγουμένως τεθεί. Οι μελέτες περίπτωσης διερευνώνται με την ανάλυση δημοσιογραφικών άρθρων και άρθρων επικαιρότητας της περιόδου, εκ των οποίων πολλά περιλαμβάνουν βίντεο, εικόνες και καταγραφή προφορικών αφηγήσεων, αλλά και με την ανάλυση διαγγεμάτων και δηλώσεων των πολιτικών εκπροσώπων της κυβέρνησης.

Κεφάλαιο 1: Η πανδημία ως κατάσταση εξαίρεσης

Ως όρος, η κατάσταση εξαίρεσης, χρησιμοποιείται εδώ και σχεδόν έναν αιώνα, εδραιωμένος από τον Carl Schmitt τη δεκαετία του 1920. Ωστόσο τις τελευταίες λίγες δεκαετίες και κυρίως με τη μετάβαση στον 21ο αιώνα, ο όρος επανέρχεται με δυναμικό τρόπο για να περιγράψει την όλο και πιο συχνή πολιτική επιλογή των κρατών να αναστέλλουν το σύστημα δικαίου και να επιβάλουν

έκτακτα και ασυνήθη μέτρα μπροστά σε περιπτώσεις έκτακτης ανάγκης. Κύριος θεωρητικός εκφραστής του εν λόγω ρεύματος σκέψης είναι ο Ιταλός φιλόσοφος Giorgio Agamben. Τις πρώτες μέρες της πανδημίας, ενώ τα κρούσματα είναι ακόμα σχετικά περιορισμένα αλλά υπάρχει σχεδόν ορατή η διαφαινόμενη αναπόφευκτη διασπορά του ιού, οι ευρωπαϊκές κυβερνήσεις επιβάλλουν μια σειρά αμφιλεγόμενων περιοριστικών μέτρων με σκοπό τον περιορισμό της πανδημίας, με επίκληση στην προστασία της δημόσιας υγείας. Στο πλαίσιο αυτό ο Agamben, ήδη από τις πρώτες μέρες της έλευσης του ιού στην Ευρώπη, παρεμβαίνει δημόσια με τρία κείμενά του, τα οποία, αν και περιέχουν αυθόρμητες κρίσεις, όπως για παράδειγμα η διατύπωση πως πρόκειται για μια «υποτιθέμενη πανδημία» και ατυχή εκ των υστέρων συμπεράσματα, αποτελούν ίσως τις πλέον πολυσυζητημένες παρεμβάσεις αναφορικά με την πανδημία και αναγνωρίζουν τη νέα συνθήκη της πανδημίας ως μία κατάσταση εξαίρεσης.

Η κατάσταση εξαίρεσης είναι η αναστολή του νόμου σε περιπτώσεις έκτακτης ανάγκης που ωστόσο έχει την τάση να γίνεται κανόνας και να χρησιμοποιείται ως μορφή τακτικής διακυβέρνησης και να μην παραμένει έκτακτο μέτρο (Agamben, 2007). Στη συζήτηση μεταξύ των θεωρητικών έχει εντοπιστεί η αντιφατική φύση της κατάστασης εξαίρεσης, πως δηλαδή ενώ πρόκειται για μια έννοια εκτός της έννομης τάξης εντούτοις μπορεί να αναστέλλει το δικαιοσύστημα αλλά και να υπάγεται σε αυτό (Agamben, 2007, σ. 45).

Μια επαρκής απάντηση, που ο ίδιος ο Agamben δίνει στο παραπάνω παράδοξο, δηλαδή της υπαγωγής της κατάστασης εξαίρεσης στις πρακτικές ενός κράτους δικαίου ενώ πρόκειται για μια έννοια εκτός της έννομης τάξης, είναι πως η αναστολή του κανόνα δεν συνεπάγεται ή δεν προσδοκά και την κατάργησή του, και πως η γκρίζα ζώνη ανομίας που εγκαθιδρύει η κατάσταση εξαίρεσης δεν προσδοκά να είναι, και μάλλον δεν είναι, ανεξάρτητη από την έννομη τάξη (Agamben, 2007, σ. 45). Αναδεικνύεται έτσι το γεγονός πως η κατάσταση εξαίρεσης είναι συστατικό στοιχείο του κράτους και της έννομης τάξης και όχι συγκυριακό (Agamben, 2007, σ. 20).

Πιστός στη παλαιότερη αυτή θεωρητική προσέγγιση ο Agamben διατυπώνει το 2020 την πεποίθηση ότι ο ιός δεν είναι τίποτε παραπάνω από μία εποχική γρίπη και πως η πολιτική των κρατών για τον περιορισμό της πανδημίας εντάσσεται στον κύκλο της νομιμοποίησης της κατάστασης εξαίρεσης ως κανονικό παράδειγμα διακυβέρνησης (Agamben, 2020). Οι περιορισμοί της ανθρώπινης κίνησης και των υπόλοιπων καθημερινών δραστηριοτήτων είναι

αποτέλεσμα του κλίματος φόβου που έχουν δημιουργήσει οι αρχές και τα μέσα ενημέρωσης, δυσανάλογου με τη σοβαρότητα της κατάστασης, σύμφωνα με τον Agamben, που ωστόσο δημιουργεί μια πραγματική κατάσταση εξαίρεσης για ολόκληρες περιοχές και πληθυσμούς (Agamben, 2020).

Πέρα από την εκ νέου διαπίστωση πως η κατάσταση εξαίρεσης, ως μέθοδος διακυβέρνησης, χρησιμοποιείται ολοένα και συχνότερα με αποτέλεσμα να αποτελεί πλέον κανόνα διακυβέρνησης, ο Agamben συμπεραίνει πως η πανδημία ταιριάζει απόλυτα στο φαύλο κύκλο του φόβου που οι ίδιες οι κυβερνήσεις έχουν δημιουργήσει (Agamben, 2020). Έτσι οι περιορισμοί λόγω της υγειονομικής κρίσης γίνονται ευρύτερα αποδεκτοί από τον πληθυσμό εκπληρώνοντας το κενό αισθήματος ασφάλειας που οι ίδιες οι αρχές έχουν αναθρέψει και συντηρούν (Agamben, 2020).

Η συσχέτιση αυτή μεταξύ τρόπου διακυβέρνησης και μέτρων προστασίας αναλύεται από τον ίδιο και σε συνέντευξη του στην εφημερίδα Le Monde αργότερα τον ίδιο μήνα (Μάρτιος, 2020). Το γεγονός ότι η πανδημία υπήρξε για την ολοκληρωτική κινεζική κυβέρνηση η ιδανική ευκαιρία για να πειραματιστεί με νέους τρόπους ελέγχου και επιτήρησης μια περιοχής και ενός πληθυσμού, είναι για τον Agamben ισχυρή ένδειξη πως οι κυβερνήσεις εκμεταλλεύονται τις καταστάσεις εξαίρεσης όταν αυτές προκύπτουν με σκοπό να κανονικοποιήσουν πολιτικές ελέγχου και καταστολής (Le Monde, 2020). Η αντιγραφή δε του κινέζικου υποδείγματος αντιμετώπισης του ιού από τις ευρωπαϊκές κυβερνήσεις μοιάζει για τον Agamben άκρως προβληματική και η αποδοχή του καταδεικνύει τα επίπεδα του φόβου των πολιτών για την ασφάλεια τους (Le Monde, 2020).

Η Apatunga (2017) αναγνωρίζει στον όρο της κατάστασης εξαίρεσης όχι απλώς ένα εργαλείο ανάγνωσης μιας συγκεκριμένης συνθήκης περιστολής δικαιωμάτων και ελευθεριών που τείνει να γίνει μόνιμη, αλλά και ένα εργαλείου κατανόησης της κατασκευής των δίπολων ανάμεσα στον εαυτό και στο άλλο, στο εδώ και στο εκεί, στο εντός και εκτός και εντέλει στο δημόσιο και στο ιδιωτικό (Apatunga, 2017, σ. 115). Εκκινώντας από τη θέση του Agamben πως η κατάσταση εξαίρεσης θεσπίζεται σε συνάρτηση με μία εξωτερική απειλή που χρήζει αντιμετώπισης με έκτακτα μέτρα, σημειώνει πως η κατάσταση εξαίρεσης δρα ενισχυτικά στη συγκρότηση της εθνικής ενότητας και ταυτότητας (Apatunga, 2017, σ. 110). Ο εχθρός, σχεδόν πάντα εξωτερικός, σχηματοποιείται ως «απάνθρωπος» (inhuman) και δεν μπορεί να αντιμετωπιστεί ανθρώπινα παρά μόνο να περιοριστεί σε «γυμνή ζωή» (bare life) (Apatunga, 2017, σ. 110).

Η «γυμνή ζωή» έχει και αυτή ως όρος, όπως και η κατάσταση εξαίρεσης, κεντρική θέση στο έργο του Agamben. Προέρχεται από τη Ρωμαϊκή έννοια του homo sacer (ιερού ανθρώπου), του ανθρώπου δηλαδή που στερείται κάθε δικαιώματος και μπορεί να δολοφονηθεί από τον οποιονδήποτε χωρίς την παραμικρή συνέπεια αλλά την ίδια στιγμή ο θάνατός του δεν μπορεί επ' ουδενί να χαρακτηριστεί θυσία (Agamben, 2018). Η ζωή που ζει ένας τέτοιος άνθρωπος είναι «γυμνή» καθώς πρόκειται για μια μόνιμη κατάσταση εξαίρεσης, μια ζωή χωρίς δικαιώματα. Πρόκειται για μια ζωή που, σύμφωνα με την αριστοτελική διάκριση μεταξύ βιολογικής ζωής και πολιτικού βίου, είναι μόνο το πρώτο (Agamben, 2018). Ωστόσο ακόμα και η εξασφάλιση της βιολογικής ζωής δεν είναι αυτονόητη σήμερα για το νεωτερικό άνθρωπο (Agamben, 2018).

Η γυμνή ζωή δεν είναι απλώς αποτέλεσμα της επιβολής της κατάστασης εξαίρεσης και του εκτοπισμού ορισμένων πολιτών από την έννομη τάξη και τα κοινωνικά και πολιτικά δικαιώματα. Είναι πολύ περισσότερο ο στόχος της πολιτικής εξουσίας να καταναγκάζει τους πολίτες «να ζουν κατ' ουσίαν μια μη πολιτική γυμνή ζωή» (Μπιτσώρης, 2020). Το αποτέλεσμα είναι διττό: ενώ κάποια υποκείμενα αποκλείονται από τα δικαιώματα και τις ελευθερίες (αλλά και από το δημόσιο χώρο επίσης) αποκτώντας μια γυμνή ζωή, την ίδια στιγμή κάθε πολίτης που βρίσκεται στο πλαίσιο μιας κατάστασης εξαίρεσης απογυμνώνεται αφού εξουσιάζεται από την ίδια πολιτική εξουσία. Στην περίπτωση των στρατοπέδων σε Guantanamo και Abu Ghraib, η επ' αόριστόν φυλάκιση των κρατουμένων, τα βασανιστήρια και η περιστολή των δικαιωμάτων και των ελευθεριών τους είναι για τους κρατούμενους γυμνή ζωή (Aparinga, 2017). Ωστόσο σε γυμνή ζωή μετατρέπονται και οι ζωές του συνόλου των Ιρακινών πολιτών που βρίσκονται στο πεδίο της μάχης κατά τη διάρκεια του αυτοαποκολούμενου «Πολέμου απέναντι στη διεθνή τρομοκρατία» απλώς επειδή βρίσκονται εντός του χωρικά οριοθετημένου πεδίου της εξαίρεσης (Graham, 2006).

Υπό αυτό το πρίσμα η διαχρονική θέση του Agamben πως «όλοι είμαστε υποκείμενοι σε μια εν δυνάμει κατάσταση εξαίρεσης» (Τσιμουρής, 2020) φαίνεται απολύτως ορθή. Από την κήρυξη ενός κράτους σε κατάσταση έκτακτης ανάγκης, όπως στην περίπτωση της Ελλάδας το Μάρτιο του 2020, οι ζωές όσων ατόμων ζουν στην χωρική επικράτεια του κράτους, είτε πρόκειται για πολίτες είτε όχι, επηρεάζονται από την κατάσταση εξαίρεσης, την περιστολή των δικαιωμάτων και των ελευθεριών υπό το πρόσχημα της προστασίας της δημόσιας υγείας. Το «μένουμε σπίτι» ως εντολή σε συνδυασμό με τη στέρηση θεμελιωδών δικαιωμάτων λόγω των χωρικών περιορισμών, όπως το δικαίωμα στο συνέρχεσθαι, αναδεικνύουν και εμπεδώνουν «την προτεραιότητα της «γυμνής

ζωής», δηλαδή της ζωής ως βιολογικής ύπαρξης σε βάρος της κοινωνικής και πολιτικής διάστασης της ζωής» (Τσιμουρής, 2020).

Η σύνδεση γυμνής ζωής, υγείας και επιβολής εξουσίας δεν είναι κάτι νέο και μπορεί φυσικά να αναλυθεί στο πλαίσιο της βιοπολιτικής, μιας έννοιας που εισήχθη από τον Foucault και περιγράφει την ενσωμάτωση «της φυσικής ζωής στους μηχανισμούς και τους υπολογισμούς της κρατικής εξουσίας» (Agamben, 2018). Μέσω της κατανόησης της βιοπολιτικής μπορούμε να καταλάβουμε τις κυρίαρχες πολιτικές συμπεριλαμβανομένων και αυτών που αφορούν την πόλη. Σύμφωνα με τον Agamben (2018) η συγκρότηση της «πόλης» αποτελεί το πέρασμα από τη φωνή στη γλώσσα, το πέρασμα από τη φυσική ζωή στον πολιτικό βίο. Η πόλη συγκροτεί κοινότητα και πολιτική κοινωνία αλλά την ίδια στιγμή αποκλείει όσους δεν έχουν δικαιώματα και ζουν «γυμνή ζωή», ως εκ τούτου αφορά όλους, πολίτες και μη. Η πόλη βασίζεται σε αυτό το βιοπολιτικό διαχωρισμό. Όπως γλαφυρά αναφέρει ο Agamben: «Στη δυτική πολιτική, η γυμνή ζωή απολαμβάνει αυτό το μοναδικό προνόμιο: να είναι στοιχείο πάνω στον αποκλεισμό του οποίου θεμελιώνεται η πόλη των ανθρώπων» (Agamben, 2018) ή όπως αναφέρει σε άλλο σημείο, στην εισαγωγή του βιβλίου του *Homo Sacer*, το ζεύγος μεταξύ αποκλεισμού και συμπερίληψης είναι θεμελιώδες για την δυτική πολιτική (Agamben, 2018).

Η πόλη και ο διαχωρισμός που αυτή φέρει αναδεικνύει τη σημασία του χώρου στο πλαίσιο της κατάστασης εξαίρεσης. Οι χώροι που η κατάσταση εξαίρεσης συμβαίνει, όπως τα ναζιστικά στρατόπεδα συγκέντρωσης και τα στρατόπεδα κράτησης, όπως το Guantanamo και το Abu Ghraib, είναι εκτός «πόλης», εκτός δηλαδή της κοινωνικής και πολιτικής εκείνης δομής, του καθορισμένου χωρικού πλαισίου στο οποίο τα άτομα δύναται να απολαμβάνουν δικαιώματα και ελευθερίες. Στην εικόνα της πόλης αποτυπώνονται πτυχές της κατάστασης εξαίρεσης. Στη γκραβούρα του εξωφύλλου του Λεβιάθαν η πόλη είναι έρημη και στους δρόμους κυκλοφορούν μόνο ένοπλοι φρουροί και οι «γιατροί της πανώλης» (με τη χαρακτηριστική μάσκα με το μακρύ ράμφος) που συμβολίζουν αφενός την «απουσία του πολιτικά εκπροσωπούμενου λαού» και αφετέρου το γεγονός ότι οι «πανουκλιασμένοι» αντιπροσωπεύονται μέσα από την παρουσία αυτών που τους επιτηρούν και τους φροντίζουν (Μπιτσώρης, 2020). Οι πόλεις κατά τη διάρκεια της επιδημίας και των μέτρων αναγκαιότητάς της μετατρέπονται σε κάτι που προσομοιάζει σε στρατόπεδο, ή σίγουρα στρατοπεδεύονται, με τους κατοίκους να στερούνται δικαιωμάτων και ελευθεριών που σε κάθε άλλη περίπτωση θεωρούνται αναφαίρετα.

Μια ακόμη σημαντική έννοια την περίπτωση της πανδημίας του covid-19, και ειδικότερα στην παρούσα εργασία για την ελληνική συνθήκη, είναι αυτή της δημόσιας υγείας, όρος που βρίσκεται σε περίοπτη θέση στα διαγγέλματα των πολιτικών ηγετών. Η επίκλησή της για τη δικαιολόγηση των πρωτοφανών μέτρων που λαμβάνονται στη χώρα τον Μάρτιο του 2020, παρόλο που έχει τεράστιο ενδιαφέρον, δεν είναι κάτι νέο. Ο Φιλιππίδης επισημαίνει μια σημαντική στροφή στο δεύτερο μισό του 20ού αιώνα αναφορικά με το ποιος φέρει την ευθύνη για την προστασία της δημόσιας υγείας. Η επικράτηση της ελεύθερης αγοράς και του νεοφιλελεύθερου υποδείγματος πολιτικής και οικονομίας δρουν κριτικά απέναντι στο μεταπολεμικό κράτος κοινωνικής πρόνοιας που ήταν μέχρι εκείνη τη στιγμή υπεύθυνο για τη διασφάλιση της δημόσιας υγείας (Φιλιππίδης, 2020). Οι πολίτες μετατρέπονται σταδιακά αλλά σταθερά από λήπτες υπηρεσιών υγείας σε καταναλωτές, σε «προνοητικούς» πολίτες (Φιλιππίδης, 2020).

Τον Μάρτιο του 2020, μέσω των διαγγελμάτων του Έλληνα πρωθυπουργού αλλά και των τηλεοπτικών ρεπορτάζ των ελληνικών καναλιών, ο εχθρός σχηματοποιείται ως αόρατος ωστόσο η ευθύνη για την τήρηση των μέτρων βαραίνει τον κάθε πολίτη ξεχωριστά. Η απειλή για τη δημόσια υγεία φεύγει από τον «αόρατο εχθρό» και επικεντρώνεται στον «απείθαρχο» και «ανεύθυνο» πολίτη που δεν τηρεί τα μέτρα (Νικολακοπούλου & Ψυλλάκου, 2020). Περίπου το ίδιο σημειώνει και ο Φιλιππίδης (2020) όταν επισημαίνει πως «η υγεία δεν θεωρείται πλέον ένα δικαίωμα, αλλά ένα καθήκον του πολίτη», διαπιστώνοντας με αυτό τον τρόπο το πέρασμα από την κρατική μέριμνα στην ευθύνη που πρέπει να έχει κάθε «ενεργός βιολογικός πολίτης» ή αλλιώς κάθε «προνοητικό υποκείμενο» (Φιλιππίδης, 2020).

Είναι πράγματι γεγονός πως τις τελευταίες δεκαετίες αποκτά όλο και περισσότερο έδαφος ο «υγιεινισμός», η προτεραιότητα της προσωπικής υγείας για την επίτευξη της ευημερίας (Φιλιππίδης, 2020). Η ανάδυση αυτού του τρόπου ζωής επηρεάζει, όπως είναι φυσικό, την πολιτική και την οικονομία. Η Μούστου επισημαίνει με τη σειρά της την ιατρικοποίηση (medicalization) της πολιτικής και κοινωνικής ζωής κατά τη διάρκεια της πανδημίας (Moustou, 2021). Επισημαίνει ωστόσο και τον κίνδυνο που ελλοχεύει από την ιατρικοποίηση των πολιτικών αποφάσεων για την εφαρμογή των μέτρων περιορισμού, όταν δηλαδή χρησιμοποιείται υπέρμετρη βία, ειδικά σε μειονοτικές κοινότητες, που καταπιέζονται περαιτέρω με την αιτιολόγηση της «προστασίας της δημόσιας υγείας» (Moustou, 2021). Ο υγιεινισμός είναι ένα κατεξοχήν εργαλείο βιοπολιτικής διαχείρισης που έχει αναδυθεί και εμπεδωθεί πολύ πριν την πανδημία με την

προώθηση του συγκεκριμένου τρόπου ζωής, διατροφής, άσκησης και πρόληψης για την ατομική υγεία (Φιλίππιδης, 2020). Η υγεία έχει μετατραπεί πλήρως σε φετίχ, ωθώντας με αυτό τον τρόπο τα υποκείμενα σε μια γυμνή ζωή, με απόλυτη προτεραιότητα την ατομική τους υγεία απέναντι σε δικαιώματα και ελευθερίες (Χαν, 2019).

Αυτό που καθίσταται επίσης άξιο αναφοράς εδώ είναι η συμβολή των θεωρητικών της κατάστασης εξαίρεσης στη συγκρότηση του «πανδημικού υποκειμένου» (Φιλίππιδης, 2020). Το πανδημικό υποκείμενο συγκροτείται στη βάση της ατομικής ευθύνης και περιφρουρεί τόσο την ατομική του υγεία όσο και την υγεία του κοινωνικού συνόλου «εθελοντικά» (Φιλίππιδης, 2020). Πρόκειται για μια πλήρως «νεοφιλελεύθερη πολιτειότητα» (Φιλίππιδης 2020) που επί της ουσίας αναλαμβάνει το ρόλο που της έχει ανατεθεί. Κατά τη διάρκεια της πανδημίας οι πολίτες γίνονται «υπεύθυνοι» ώστε να μείνουν υγιείς και ασφαλείς, ενώ όσοι δεν υιοθετούν μια τέτοια στάση θεωρούνται εν δυνάμει επικίνδυνοι για τη δημόσια υγεία.

Τη σύνδεση ιατρικής επιστήμης και πολιτικής επισημαίνουν οι Νικολοπούλου & Ψυλλάκου (2020) αναλύοντας τις καθημερινές ενημερώσεις από τον καθηγητή Σωτήρη Τσιόδρα και τον Υπουργό Νίκο Χαρδαλιά. Διαπιστώνουν ότι υπάρχει ρητή και άρρητη σύνδεση μεταξύ των επιστημονικών δεδομένων και της πολιτικής στρατηγικής αντιμετώπισης της νόσου (Νικολοπούλου & Ψυλλάκου, 2020). Η σύνδεση αυτή δεν αφήνει περιθώριο αμφισβήτησης της ορθότητας των μέτρων, αφού φαίνεται να είναι αναγκαία λόγω των ποιοτικών και ποσοτικών δεδομένων, άρα είναι «αντικειμενικά» (Νικολοπούλου & Ψυλλάκου, 2020). Έτσι νομιμοποιείται η επιβολή και η τήρηση των ιδιαίτερα σκληρών μέτρων που περιορίζουν δικαιώματα και ελευθερίες καθώς «η μη-συμμόρφωση με αυτά συγκροτείται ως ανευθυνότητα, ενώ η αμφισβήτησή τους μπορεί να γίνει μόνο με επιστημονικούς και όχι με πολιτικούς όρους» (Νικολοπούλου & Ψυλλάκου, 2020). Η πολιτική ιατριοποιείται και η πανδημία από-πολιτικοποιείται.

Όπως όμως συμβαίνει σε κάθε κατάσταση εξαίρεσης και στην περίπτωση της πανδημίας φαίνεται ότι σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό επηρεάζονται όλοι ανεξαιρέτως, είτε είναι «υπεύθυνοι» είτε «ανεύθυνοι» πολίτες, εφόσον βρίσκονται στο χωρικό και πολιτικό πλαίσιο της επιβολής των μέτρων περιορισμού της διασποράς του ιού. Φαίνεται λοιπόν ορθή η θέση του Agamben πως «όλοι είμαστε υποκείμενοι σε μια εν δυνάμει κατάσταση εξαίρεσης» (Τσιμουρής, 2020). Ωστόσο η διάκριση ανάμεσα σε αυτούς που τηρούν τα μέτρα με «υπευθυνότητα» και σε αυτούς που

υιοθετούν φαινομενικά ανεύθυνες συμπεριφορές π.χ. διαδηλώνοντας, αμφισβητώντας την ορθότητα της στρατηγικής κατά του ιού ή απλώς βρισκόμενοι σε εξωτερικούς χώρους χωρίς προφανή λόγο (εργασία ή ιδιαίτερη ανάγκη) είναι σημαντική, αφού οι δεύτεροι σχηματοποιούνται ως επικίνδυνοι για την ατομική τους υγεία αλλά κυρίως για τη δημόσια υγεία. Στην κατηγορία των «ανεύθυνων» συμπεριλαμβάνονται και ομάδες ή περιπτώσεις ανθρώπων που δεν εμπίπτουν σε καμία από τις κατηγορίες των sms: άνθρωποι σε κατάσταση δρόμου π.χ. άστεγοι ή μετανάστες που εκτοπίζονται από δομές φιλοξενίας. Μπορεί ο εχθρός στα διαγγέλματα των πολιτικών ηγετών να αναφέρεται ως αόρατος αλλά μετατρέπεται σε ορατό στα ρεπορτάζ των μέσων και στις καθημερινές ενημερώσεις.

Κεφάλαιο 2: Αόρατοι εχθροί: Από την παγκόσμια τρομοκρατία στις πανδημικές πόλεις

Ήδη από τις πρώτες εβδομάδες της εμφάνισης της επιδημίας του covid στις χώρες της Ευρώπης και της Βόρειας Αμερικής, στον δημόσιο λόγο και χώρο ο ιός σχηματοποιείται ως αόρατος εχθρός. Αφενός στη δημόσια σφαίρα, τόσο στα ρεπορτάζ όσο κυρίως στα διαγγέλματα των πολιτικών ηγετών, ο ιός σχηματοποιείται ως αόρατη απειλή και ως εμπόλεμη κατάσταση, με ό,τι συνεπάγεται το τελευταίο. Αφετέρου στο δημόσιο χώρο οι αποτυπώσεις αυτής της πολεμικής μεταφοράς είναι εμφανείς ως αποτέλεσμα των έκτακτων μέτρων με σκοπό την αναχαίτιση της εξάπλωσης του ιού. Οι δημόσιοι χώροι, και κυρίως τα αστικά περιβάλλοντα, μεταλλάσσονται δραστικά κατά την περίοδο των lockdown.

Ιστορικά οι παραπάνω αναφερόμενες μεταβολές του αστικού τοπίου και του δημόσιου λόγου δεν είναι πρωτόγνωρες. Συναντώνται σε κάθε ιστορικό πλαίσιο κάποιας επιδημίας αλλά και σε κάθε νεωτερική ιστορική συνθήκη με κρίσιμα πολιτικά και κοινωνικά διακυβεύματα. Ένα τέτοιο ιστορικό πλαίσιο είναι η περίοδος της αποικιοκρατίας αλλά είναι και ο λεγόμενος «πόλεμος απέναντι στην παγκόσμια τρομοκρατία» στις αρχές του 21^{ου} αιώνα. Και σε αυτά τα δύο αλλά και στην πλαισίωση του Covid-19 με ορολογία και μεταφορές παρμένες από εμπόλεμες καταστάσεις αναδεικνύεται το στοιχείο της αορατότητας του εχθρού ως κρίσιμο για την γενικότερη κατανόηση της αντιμετώπισης του. Η μάχη με τον αόρατο εχθρό απαιτεί αναβαθμισμένες στρατηγικές και εργαλεία όπως η αντιεξέγερση, και προφανώς μπορεί να αναγνωστεί ως κατάσταση εξαίρεσης.

Φυσικά η έννοια του αόρατου εχθρού δεν εμφανίζεται πρώτη φορά κατά τη διάρκεια του «πολέμου κατά της τρομοκρατίας» αλλά υπάρχει στο λόγο γύρω από τα απελευθερωτικά κινήματα απέναντι στην αποικιοκρατία. Ο Φιλιππίδης (2020) σημειώνει πως ο όρος «αόρατος εχθρός»

(αλλά και ο όρος «ασύμμετρη σύγκρουση») αποτελούν ευθεία αναφορά στα απελευθερωτικά ανταποικιακά κινήματα του τέλους του 19ου αιώνα όσο και των ετών μετά το Β' Παγκόσμιο. Προκειμένου να αντιμετωπίσουν τις ιδιαίτερες χωρικές και κοινωνικές συνθήκες των συγκρούσεων αυτών, οι μεγάλες αποικιακές δυνάμεις ανέπτυξαν τον κλάδο της «αντιεξέγερσης» που χρησιμοποιήθηκε και ευρέως κατά τους πολέμους σε Ιράκ και Αφγανιστάν στην αρχή του 21ου αιώνα (Φιλίππιδης, 2020).

Η έννοια του αόρατου εχθρού εμφανίζεται με εκκωφαντικό τρόπο στη δημόσια σφαίρα της Δύσης κατά τη διάρκεια των επιθέσεων της 11^{ης} Σεπτεμβρίου και του επακόλουθου πολέμου ενάντια στην «παγκόσμια τρομοκρατία», ο οποίος καταλήγει στις στρατιωτικές επεμβάσεις των ΗΠΑ και των συμμάχων τους στο Ιράκ και στο Αφγανιστάν. Ανάμεσα στους λόγους για τους οποίους οι επιθέσεις είναι καταστροφικές, η απουσία ενός ξεκάθਾਰου εχθρού - δράστη είναι ο πιο σοκαριστικός (Maggio, 2007). Πάνω σε αυτό το σοκ που προκαλεί η απουσία ορατού εχθρού και η ασυμμετρία της σύγκρουσης, η ρητορική του προέδρου των ΗΠΑ Bush προσπαθεί να σκιαγραφήσει τον εχθρό και να επενδύσει στο αίσθημα ανασφάλειας των Αμερικάνων πολιτών ώστε να δικαιολογηθούν οι μετέπειτα επεμβάσεις στη Μέση Ανατολή αλλά και οι αλλαγές στο εσωτερικό των ΗΠΑ. Εντός των πρώτων μηνών από τα γεγονότα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου, ο πρόεδρος των ΗΠΑ αναστέλλει την έννομη τάξη, κηρύσσει στρατιωτικό νόμο και επηρεάζει με ποικίλους τρόπους τη ζωή των πολιτών στο εσωτερικό της χώρας (Aratinga, 2017). Όπως θα δούμε και παρακάτω η ρητορική των ηγετών κατά τη διάρκεια της πανδημίας το 2020 αντλεί επιχειρήματα και εννοιολογήσεις όπως το θεωρητικό σχήμα του «αόρατο εχθρού» που υπάρχει και στη ρητορική του Προέδρου Bush για την 11η Σεπτεμβρίου.

Χαρακτηριστικά παραδείγματα αυτής της στρατηγικής είναι ο νόμος USA Patriot Act βάσει του οποίου η κυβέρνηση εξουσιοδοτείται να θέτει υπό κράτηση κάθε ύποπτο για τρομοκρατία αλλά και η δημιουργία του προεδρικού μηχανισμού Homeland Security, βάσει του οποίου διευρύνονται οι έλεγχοι, η επιτήρηση και η δράση των μυστικών υπηρεσιών σε όλες σχεδόν τις κοινωνικές δραστηριότητες (Aratinga, 2017). Είναι χαρακτηριστικό ότι, σε αντίθεση με το παρελθόν, τόσο το Κογκρέσο όσο και η κοινή γνώμη σε πλειοψηφία 65% συμφώνησαν ότι η κυβέρνηση πρέπει να πάρει οποιοδήποτε μέτρο κρίνεται απαραίτητο για την αντιμετώπιση της τρομοκρατίας ακόμα και αν αυτό καταστρατηγεί πολιτικές ελευθερίες και δικαιώματα (Lewis 2005, σ. 21). Σε αυτό το πλαίσιο ψηφίστηκε τον Οκτώβριο του 2001 ο Πατριωτικός Νόμος (Patriot Act). Είναι προφανές

ότι τα παραπάνω μπορούν να χαρακτηριστούν ως μια κατάσταση εξαίρεσης για το σύνολο των ανθρώπων που βρίσκονται στο έδαφος των ΗΠΑ, όχι μόνο για τους Αμερικάνους πολίτες ή τους αλλοδαπούς που χαρακτηρίζονται ύποπτοι και για αυτό τίθενται υπό κράτηση.

Η θεώρηση ότι κάθε άτομο μπορεί εν δυνάμει να είναι εχθρός είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την κατάσταση εξαίρεσης. Η αορατότητα του εχθρού καθιστά κάθε άτομο ενδεχόμενο εχθρό. Στα διαγγέλματα του Προέδρου Bush ο εχθρός σχηματοποιείται σταδιακά σε αυτό που ο ίδιος θα ονομάσει «άξονα του κακού» (Axis of Evil) και πιο συγκεκριμένα περιλαμβάνει τα κράτη του Ιράν, του Ιράκ αλλά και τους Ταλιμπάν (Maggio, 2007). Για τις ΗΠΑ οι προαναφερόμενοι εχθροί θεωρούν ότι οι ιδιαιτερότητες αυτού του είδους σύγκρουσης, που δεν περιλαμβάνει πεδία μάχης, τους καθιστούν αόρατους ενώ δεν είναι (Maggio, 2007). Παρόλο που σταδιακά η έννοια του εχθρού σχηματίζεται στους συγκεκριμένους εχθρούς, τους «τρομοκράτες» που προέρχονται από τη Μέση Ανατολή, τα μέτρα επιτήρησης και η αναστολή του κράτους δικαίου συνεχίζουν να είναι εν ισχύ μετατρέποντας το σύνολο του πληθυσμού σε πεδίο επιχειρήσεων. Η Judith Bulter (2006) συντείνει στην άποψη αυτή πως την επαύριο της 11 Σεπτεμβρίου εντάθηκε η ένταση των μηχανισμών παρακολούθησης, επιβλήθηκε άμεση και έμμεση λογοκρισία και ανεστάλησαν βασικά συνταγματικά δικαιώματα.

Η θεώρηση ότι το κάθε άτομο μπορεί εν δυνάμει να είναι εχθρός είναι επίσης άρρηκτα συνδεδεμένη με τη κατάσταση εξαίρεσης και με τους μηχανισμούς επιτήρησης και ελέγχου που στη συγκεκριμένη περίπτωση είναι διασπαρμένοι σε όλη την χωρική επικράτεια των ΗΠΑ αλλά και εκτός αυτής. Οι ΗΠΑ μετά τα τρομοκρατικά χτυπήματα πρέπει να επαναπροσδιορίσουν και να φανταστούν ξανά τις πόλεις τους, όχι μόνο αυτές που δέχθηκαν τις επιθέσεις, ως ασφαλείς χώρους. Ο Graham (2006) βλέπει σε αυτή την προσπάθεια τέσσερις επιμέρους παράλληλες διαδικασίες: την προστασία των αμερικανών (ανθρώπων και χώρων) από τους εχθρικούς «Άλλους» εκτός και εντός ΗΠΑ, την περαιτέρω στρατιωτικοποίηση των συνοριακών ελέγχων αλλά και την συνολική ένταξη του αστικού σχεδιασμού στα σχέδια Εθνικής Ασφάλειας (USA Homeland Security), την επανακατασκευή των ορίων γύρω από την ιδέα της εθνικής κοινότητας – πατρίδας (σε αντίθεση με τον κοσμοπολιτισμό της προηγούμενης περιόδου) και τέλος την συνεχή παραγωγή και αναπαραγωγή άγχους γύρω από αστικούς χώρους και δραστηριότητες που θεωρούνταν δεδομένα ασφαλείς και περνούσαν απαρατήρητοι.

Πιο συγκεκριμένα, η ανάγκη για την προστασία των Αμερικανών δημιουργεί δύο αυστηρά οριοθετημένα στρατόπεδα, αυτό του «εσωτερικού μετώπου» απέναντι στον «πόλεμο στην τρομοκρατία» (Graham, 2006). Αυτό σημαίνει πως εντείνεται η επιτήρηση, η καταστολή και η βία και σε όσους θεωρούνται πως δεν είναι αρκετά πατριώτες υποθάλπτοντας την τρομοκρατία, και φυσικά σημαίνει και την ένταση των ελέγχων στα σύνορα (Graham, 2006). Επιπλέον, εκτός από την στρατιωτικοποίηση των συνοριακών ελέγχων, η ανάγκη για «εσωτερική ασφάλεια» (Homeland Security) επιβάλλει τον ριζικό επανασχεδιασμό συνολικά στην αστική δημόσια καθημερινότητα, των καθημερινών χώρων και συστημάτων ώστε να ανταποκρίνονται στις νέες συνθήκες (Graham, 2006). Ο σχεδιασμός των δρόμων και των κτηρίων, οι κοινωνικές πολιτικές στις γειτονιές με φυλετική ποικιλομορφία, οι μεταφορές, οι πολιτικές για τη μετανάστευση κ.ά. κινούνται στην παραπάνω λογική της εσωτερικής ασφάλειας και επενδύονται με «έξυπνα» συστήματα παρακολούθησης, ελέγχους και «αμυντικές» στρατηγικές αστικού σχεδιασμού (Graham, 2006).

Ακόμη περισσότερο, οι αστικοί χώροι την επόμενη μέρα των επιθέσεων της 11^{ης} Σεπτεμβρίου, γίνονται πηγή μόνιμου άγχους και φόβου για τους κατοίκους τους (Graham, 2006). Ο αόρατος χαρακτήρας του εχθρού ευθύνεται, ως επί το πλείστον, για τη συνεχή ανασφάλεια των πολιτών ότι ο εχθρός αυτός μπορεί να βρίσκεται σε κάθε σημείο της πόλης και ανά πάσα στιγμή. Αξιοποιώντας αυτή τη βásiμη απειλή, πράγματα της αστικής καθημερινότητας όπως παρκαρισμένα βαν, καθυστερήσεις στις μεταφορές, κρυολογήματα και ιοί, αεροσκάφη εν πτήση και κυρίως άτομα που είναι ή μοιάζουν να έχουν αραβική καταγωγή, αποτελούν πλέον πηγές ανησυχίας (Graham, 2006).

Η νέα αυτή συνθήκη, του συνεχούς φόβου και της ταυτόχρονης διαρκούς ασφαλειοποίησης των πόλεων ακολουθεί το μοτίβο όλων των συνθηκών που προσομοιάζουν σε κατάσταση εξαίρεσης: τείνουν να γίνουν ο κανόνας. Οι Micha & Koutrolίκου (2019) αναφέρουν ότι από εκείνο το χρονικά σημείο των επιθέσεων (δεκαετία του 2000) ο φόβος, τόσο η πρόκληση του όσο και η αντιμετώπιση του, αποκτά κεντρικό ρόλο στον αστικό σχεδιασμό. Οι τρομοκρατικές επιθέσεις αλλά και ο φόβος νέων αντίστοιχων γεγονότων γίνονται αφορμή για την ισχυροποίηση της αστυνομίας σε τέτοιο βαθμό ώστε να μπορεί να παραβιάζει ή να παραμερίζει τα πολιτικά και κοινωνικά δικαιώματα (Micha & Koutrolίκου, 2019). Η κατασκευή της ρητορικής περί ασφάλειας και φόβου διατρέχει συνολικά τον αστικό σχεδιασμό και τους δημόσιους χώρους και είναι

εξαιρετικά εμφανής στην παρουσία και δράση δυνάμεων ασφαλείας στις πόλεις, στα όρια της στρατιωτικοποίησης (Micha & Koutrolikou, 2019).

Ο λόγος (discourse) για την πόλη και το σχεδιασμό της δε μένει φυσικά ανεπηρέαστος από την ευρύτερη συζήτηση σχετικά με την κατασκευή και νοηματοδότηση του Άλλου, του εχθρού με έναν ξεκάθαρα οριενταλιστικό λόγο. Όπως αναφέρεται και παραπάνω, στις ΗΠΑ άτομα που μοιάζουν να είναι ή πράγματι είναι αραβικής καταγωγής, αποτελούν κίνδυνο. Αντίστοιχα και ορισμένες αραβικές πόλεις στη Μέση Ανατολή, και ιδιαίτερα στο Ιράκ, κατασκευάζονται στην αμερικανική δημόσια σφαίρα ως de facto στρατιωτικοί στόχοι (Graham, 2006). Οι βαμβαρδισμοί στο Ιράκ πέρα από την καθαυτό σημασία τους ως πολεμικές πράξεις, χρησιμεύουν για την εμπέδωση του αισθήματος ασφάλειας στις αμερικάνικες πόλεις οι οποίες ολοένα και ασφαλιεοποιούνται (Graham, 2006). Η νομιμοποίηση των πιθανών εγκλημάτων πολέμου κατά τη διάρκεια των επεμβάσεων στη Μέση Ανατολή είναι ξεκάθαρη στα επίσημα χείλη του στρατηγού Sanchez, πρώτου διοικητή των ΗΠΑ στο Ιράκ, ο οποίος δηλώνει πως αν χαθεί η μάχη σε εκείνη την περιοχή, σύντομα το πεδίο της μάχης θα είναι στους δρόμους αμερικάνικων πόλεων όπως η Νέα Υόρκη (Graham, 2006).

Εκτός από τη διαδικασία ασφαλιεοποίησης των πόλεων των ΗΠΑ που συνεπάγεται και τον περιορισμό δικαιωμάτων και ελευθεριών των πολιτών και των κατοίκων τους, εκτός από τη μετατροπή πόλεων στην Μ. Ανατολή σε εμπόλεμες ζώνες με καταστρεπτικές συνέπειες για τους κατοίκους τους, η δημιουργία των στρατοπέδων κράτησης μακριά από το έδαφος των ΗΠΑ είναι μία ακόμη όψη του πολέμου απέναντι στην τρομοκρατία. Είναι χώροι «εξαιρέσεως» όπου όσοι θεωρούνται (αόρατοι) εχθροί των ΗΠΑ κρατούνται χωρίς να τους έχουν αποδοθεί κατηγορίες, χωρίς να απολαμβάνουν τα δικαιώματα που ορίζονται για τους κρατούμενους από τις διεθνείς συμβάσεις (Aratinga, 2017).

Στο πλαίσιο στην πανδημίας το 2020, ο Agamben επισημαίνει πως «η τρομοκρατία έχει εξαντληθεί ως αιτία των κατ' εξαίρεση μέτρων» (Μπιτσώρης, 2020). Αυτό που για τον φιλόσοφο μπορεί να δικαιολογήσει ένα νέο κύμα μέτρων και πολιτικών εξαίρεσης είναι η «επινόηση μιας επιδημίας» (Μπιτσώρης, 2020). Παρόλο που ο Agamben κάνει λάθος εκτίμηση για το μέγεθος και την ένταση της κρίσης του covid-19, ο οποίος στη συνέχεια αποδεικνύεται πραγματικός κίνδυνος και πανδημική συνθήκη, η μεθοδολογία των αρχηγών των κρατών είναι επί της ουσίας αυτό που διαβλέπει ο Ιταλός φιλόσοφος: η πανδημία αναδεικνύεται σε πρώτη τάξης ευκαιρία για τον

περιορισμό της κοινωνικής κίνησης, την περιστολή ελευθεριών και δικαιωμάτων και την εγκαθίδρυση μιας κατάστασης εξαίρεσης. Η παρουσία δε της έννοιας του αόρατου εχθρού στο λόγο των κρατικών αξιωματούχων είναι ένα ακόμη στοιχείο της ομοιότητας της παρούσας συνθήκης με αυτό που βιβλιογραφικά καταγράφεται ως κατάσταση εξαίρεσης και προσομοιάζει στην αφήγηση του Προέδρου Bush το 2001. Η αναφορά τέλος σε «πόλεμο με έναν αόρατο εχθρό» στα διαγγέλματα έχει και μια «αντιεξεγερσιακή» απόχρωση (Φιλίππιδης 2020) που συνδέει την πανδημία τόσο με τις ασύμμετρες συγκρούσεις σε άλλα μέρη του πλανήτη αλλά κυρίως με μια συγκεκριμένη στρατηγική αντιμετώπισης του ιού μέσω της αστυνομικής/στρατιωτικής καταστολής.

Το πρώτο διάγγελμα αρχηγού κράτους με αναφορά σε «αόρατο εχθρό» εκφωνείται από το Γάλλο Πρόεδρο Macron στις 16 Μαρτίου 2020. Σε ένα μακροσκελές τηλεοπτικό μήνυμα προς τους Γάλλους πολίτες, όπου μεταξύ άλλων ανακοινώνει την επιβολή μέτρων αναχαίτισης της επιδημίας, την αναβολή του δεύτερου γύρου των αυτοδιοικητικών εκλογών και την επιβολή κατάστασης έκτακτης ανάγκης ο Πρόεδρος Macron αναφέρει παραπάνω από 6 φορές πως «είμαστε σε πόλεμο» (Embassy of France in USA, 2020). Σύμφωνα με τον ίδιο πρόκειται για ένα υγειονομικό πόλεμο, όχι απέναντι «σε ένα στρατό ή σε ένα άλλο έθνος», αλλά απέναντι σε ένα εχθρό «αόρατο, που δεν μπορεί να πιαστεί και προχωράει» (Embassy of France in USA, 2020). Τα μέτρα, παρόλο που χαρακτηρίζονται από τον Πρόεδρο ως «ασυνήθιστα» (exceptional) και «προσωρινά» σε καιρό ειρήνης, αντανακλούν ωστόσο την πολιτική κατεύθυνση, αρχικά της γαλλικής και εν συνεχεία πολλών άλλων κυβερνήσεων, για την αντιμετώπιση της πανδημίας: αναστολή του κράτους δικαίου, περιορισμούς στην ελεύθερη μετακίνηση και στο δικαίωμα στον δημόσιο χώρο, αυταρχικές πρακτικές που εμποδώνουν ένα κλίμα φόβου και πειθάρχησης των πολιτών στη νέα πραγματικότητα. Λίγες μέρες αργότερα και ο Πρόεδρος των ΗΠΑ Trump θα χρησιμοποιήσει τα ίδια θεωρητικά σχήματα για να περιγράψει την αύξηση των κρουσμάτων στην επικράτεια της χώρας του. Θα μιλήσει για πόλεμο με έναν αόρατο εχθρό, διαφορετικού τύπου από τους πολέμους που έχουν εμπλακεί οι ΗΠΑ μέχρι εκείνη τη στιγμή, και θα αυτοπροσδιοριστεί ως Πρόεδρος εν καιρώ πολέμου (wartime president) (Guardian, 2020).

Στο ίδιο μήκος κύματος βρίσκεται και το μήνυμα του Έλληνα Πρωθυπουργού Μητσοτάκη στο μήνυμα του προς τους Έλληνες πολίτες στις 17 Μαρτίου του 2020. Η πολεμική μεταφορά είναι κυρίαρχη και στο λόγο του Κ. Μητσοτάκη ο οποίος αναφέρεται σε έναν αόρατο και ύπουλο εχθρό

που όμως δεν είναι ανίκητος (Καθημερινή, 2020). Η πολεμική μεταφορά είναι κυρίαρχη στο μήνυμα του. Απέναντι στον αόρατο εχθρό, και αφού διευκρινίζεται από τον πρωθυπουργό πως τα μέτρα είναι πρωτοφανή σε καιρό ειρήνης, γίνεται σαφές από τον Κ. Μητσοτάκη πως οι πολίτες οφείλουν να φέρονται «σαν πειθαρχημένοι στρατιώτες» αλλιώς η τιμωρία θα είναι «παραδειγματική για όσους φέρονται αντικοινωνικά» (Καθημερινή, 2020). Ένα εξίσου ενδιαφέρον στοιχείο στο μήνυμα του πρωθυπουργού είναι η θεώρηση πως οι πολίτες πρέπει να φέρονται σα να έχουν ήδη τον ιό και δεν πρέπει να το μεταφέρουν σε άλλους (Καθημερινή, 2020). Το τελευταίο στοιχείο θυμίζει αρκετά το κλίμα που κυριαρχούσε στις ΗΠΑ μετά την 11^η Σεπτεμβρίου όπου κάθε πολίτης μπορούσε εύκολα να χαρακτηριστεί ύποπτος για τρομοκρατία. Φυσικά η θεώρηση πως κάθε άνθρωπος είναι εν δυνάμει φορέας του ιού, δικαιολογεί την απόλυτη και καθολική κατάσταση εξαίρεσης σε όλη την επικράτεια.

Σε αντίστοιχο μήκος κύματος κινείται και ο Υπουργός Προστασίας του Πολίτη Μιχάλης Χρυσοχοϊδης, ο οποίος μέσω του θεσμικού του ρόλου βρίσκεται στην πρώτη γραμμή αντιμετώπισης της πανδημίας. Συγκεκριμένα όταν παρατηρείται αύξηση των κρουσμάτων στην περιοχή της πόλης της Θεσσαλονίκης, καλεί του πολίτες να φορούν μάσκα αφού «υψώνει τείχη στον αόρατο εχθρό» (Capital, 2020). Η πολεμική μεταφορά είναι ακόμα πιο εμφανής όταν ο Υπουργός κλείνει την ίδια δήλωση λέγοντας πως «Η Θεσσαλονίκη έχει σταματήσει πολλούς εχθρούς (...) μπορεί (...) να αντιμετωπίσει κι αυτόν τον αόρατο εχθρό» (Capital, 2020), εντάσσοντας επί της ουσίας τη «μάχη απέναντι στον covid» σε μια σειρά μαχών και πολέμων απέναντι σε ξένους στρατούς και κράτη. Σχεδόν ίδιο θεωρητικό σχήμα είχε χρησιμοποιήσει και ο πρωθυπουργός στο τέλος του μηνύματος «Οι Έλληνες θα βγούμε και πάλι νικητές» (Καθημερινή, 2020). Λίγο καιρό αργότερο, τις μέρες πριν τον εορτασμό της επετείου του Πολυτεχνείου το 2020, ο Μ. Χρυσοχοϊδης, ενώ έχουν ανακοινωθεί συγκεντρώσεις από κόμματα και συλλογικότητες, δηλώνει πως «οι δρόμοι και οι διαδηλώσεις κουβαλάνε ιό και γεννάνε αρρώστια» (Αυγή, 2020) ταυτίζοντας έτσι τόσο τους διαδηλωτές όσο και την δραστηριότητα στο δημόσιο χώρο με τη μετάδοση του ιού. Οι απόπειρες των διαδηλωτών να πραγματοποιήσουν τις προγραμματισμένες συγκεντρώσεις για την επέτειο του Πολυτεχνείου καταστέλλονται βίαια από τις αστυνομικές δυνάμεις όπως και σχεδόν όλες οι δημόσιες συναθροίσεις, ιδιαίτερα αυτές με πολιτικά και κοινωνικά αιτήματα.

Οι αναφορές λοιπόν σε πολεμική συνθήκη και η σκιαγράφηση ενός εχθρού στο λόγο των πολιτικών ηγετών των κρατών δεν είναι τυχαία γεγονότα αλλά στρώνουν το δρόμο στον στρατιωτικό νόμο που επιβάλλεται σε πολλές χώρες με διαφορετικό τρόπο (Φιλιππίδης, 2020). Η επίκληση του εχθρού δικαιολογεί και εντέλει νομιμοποιεί την κατάσταση εξαίρεσης. Εφόσον όλοι οι πολίτες και οι κάτοικοι μιας επικράτειας φέρουν εν δυνάμει τον ιό, τότε όλοι αυτόματα θεωρούνται ύποπτοι και εχθροί. Η αορατότητα του εχθρού έγκειται στην πανταχού παρουσία του ιού, σε κάθε σώμα που υπάρχει στο δημόσιο χώρο, σε κάθε κοινωνική συναναστροφή. Με βάση αυτό και σε συνδυασμό με τη χρήση μεθόδων και εργαλείων από το δόγμα της αντιεξέγερσης και τις αστικές συγκρούσεις, η «πολεμική μεταφορά» των πολιτικών διαγγελμάτων μετατρέπεται σε «πολεμική κυριολεξία» (Φιλιππίδης, 2020) στο πεδίο της πόλης, των δημόσιων χώρων, των δρόμων, των πλατειών.

Κεφάλαιο 3: Το δόγμα της αντιεξέγερσης και οι ασύμμετροι εχθροί

Στα προηγούμενα κεφάλαια αναλύθηκε εκτενώς το θεωρητικό πλαίσιο που διέπει τις αναλύσεις πολλών θεωρητικών για την πανδημία και την αντιμετώπιση της από τους κρατικούς θεσμούς και την κυρίαρχη αφήγηση σχετικά με τη δημόσια υγεία, την πόλη και το χώρο. Αφενός, η περιγραφή της πανδημίας και των μέτρων για την αναχαίτισή της ως μια κατάσταση εξαίρεσης φωτίζει τις επιδράσεις που έχει η αναστολή του κράτους δικαίου και του νόμου σε μια σειρά πεδίων όπως τα ανθρώπινα δικαιώματα, αλλά και στις μεταλλαγές που επιφέρει στο πεδίο της πόλης και του δημόσιου χώρου. Η αφήγηση για την επικινδυνότητα του ιού με το θεωρητικό σχήμα του «αόρατου εχθρού» που συναντάται πολύ συχνά σε ασύμμετρες αστικές συγκρούσεις, από τα αντιαποικιοκρατικά κινήματα έως και το πλαίσιο του πολέμου απέναντι στην «τρομοκρατία» των αρχών του 21ου αιώνα, Οι πόλεις μετατρέπονται την περίοδο του lockdown σε πεδία μάχης, όχι μόνο κατά τη διάρκεια των διαδηλώσεων, αλλά ανά πάσα στιγμή αφού κάθε άτομο φέρει εν δυνάμει τον ιό (είναι δηλαδή κομμάτι του αόρατου εχθρού) και λόγω αυτού δεν έχει θέση στο δημόσιο χώρο.

Κομβικά στοιχεία για να γίνει αντιληπτός ο τρόπος που η πολεμική συνθήκη μετατρέπεται από μεταφορά σε κυριολεξία είναι η έννοια του ασύμμετρου εχθρού και του ασύμμετρου πολέμου αλλά και η ανάλυση του δόγματος της αντιεξέγερσης, ένα σύνολο θεωρίας και πρακτικής των στρατιωτικών επιτελείων για την καταστολή των αστικών εξεγέρσεων. Επί της ουσίας στις νέου τύπου πολεμικές συγκρούσεις που δεν διεξάγονται στα πεδία των μαχών αλλά στο αστικό

περιβάλλον, ο πληθυσμός των πόλεων μετατρέπεται σε πεδίο επιχειρήσεων. Ακριβώς επειδή η πανδημία του covid-19 επενδύθηκε από την κυρίαρχη αφήγηση με τα χαρακτηριστικά του αόρατου και άρα ασύμμετρου εχθρού, το παρόν κεφάλαιο προσπαθεί να ψηλαφίσει σε ποιο βαθμό ο πληθυσμών των πόλεων, και στη συγκεκριμένη περίπτωση ο πληθυσμός της Αθήνας, μετατρέπεται σε πεδίο επιχειρήσεων την περίοδο του lockdown το 2020-2021.

Η διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης, και των κρατών στα οποία ασκούσε επιρροή, στις αρχές της δεκαετίας του 1990 δε σήμανε μια νέα φάση στην διεθνή σκηνή όπου θα επικρατούσε η ειρήνη μεταξύ των κρατών μετά από πολλά χρόνια Ψυχρού Πολέμου όπως πίστευαν πολλοί (Annis, 2020, Krulak, 1999). Το διεθνές περιβάλλον χαρακτηρίζεται έκτοτε από μεγαλύτερη πολυπλοκότητα ενώ την ίδια στιγμή εντείνονται ολοένα οι λεγόμενες «ασύμμετρες συγκρούσεις» σε πολλά μέρη του πλανήτη τόσο στην περιφέρεια όσο και στις χώρες της Δύσης. Η ασυμμετρία των συγκρούσεων αυτών έγκειται στο γεγονός ότι οι δύο αντιμαχόμενες πλευρές δεν είναι δύο τακτικοί στρατοί κρατών αλλά και ότι ένοπλες μη κρατικές ομάδες εμπλέκονται στον πόλεμο και εφαρμόζουν ιδιαίτερες πολεμικές τακτικές και μεθόδους (Φιλιππίδης, 2016). Φυσικά ασύμμετρες συγκρούσεις διεξάγονταν (στην Ευρώπη) για πολλούς αιώνες και τα κινήματα και οι εξεγέρσεις απέναντι στην αποικιοκρατία μπορούν να θεωρηθούν τέτοιες. Μια σειρά από όρους όπως η σύγκρουση χαμηλής έντασης, οι μικροί πόλεμοι, η τρομοκρατία, η εξέγερση, η ασύμμετρη σύγκρουση επί της ουσίας περιγράφουν την σύγκρουση ενός τακτικού στρατού και μιας ένοπλης ομάδας (Φιλιππίδης, 2016). Ωστόσο στη σύγχρονη στρατιωτική ορολογία η μάχη μεταξύ αυτών των δύο έχει καθιερωθεί με τον όρο «ανορθόδοξος πόλεμος» (Φιλιππίδης, 2020).

Ταυτόχρονα με την αλλαγή του χαρακτήρα των δυνάμεων που συγκρούονται, αλλάζει και ο τόπος των συγκρούσεων. Οι μάχες και οι πολεμικές συγκρούσεις μεταφέρονται από τα πεδία των μαχών στις πόλεις. Τα αστικά περιβάλλοντα, ωστόσο, ιστορικά αποφεύγονταν ως πεδία επιχειρήσεων από τα επιτελεία των στρατιωτικών δυνάμεων λόγω της πολυπλοκότητας τους καθώς είναι απρόβλεπτα από άποψη τακτικής και για αυτό το λόγο επικίνδυνα (Φιλιππίδης, 2016). Με αυτόν τον τρόπο οι πληθυσμοί των πόλεων αποτελούν νέο παράγοντα στην τελική έκβαση της οποιασδήποτε κάθε φορά μάχης. Ο Φιλιππίδης αναφέρει πως η έννοια του πληθυσμού ορίζεται ως «όχι αυτούς και αυτές που αποφασίζουν να πάρουν τα όπλα αλλά και εκείνες και εκείνους ανάμεσα στις/στους οποίες/ους ο μη συμβατικός εχθρός ζει, επιχειρεί και εξαφανίζεται» (Φιλιππίδης, 2016). Με άλλα λόγια ο αστικός πληθυσμός είναι ο κρίσιμος εκείνος παράγοντας που εξαφανίζει τον

εχθρό, τον καθιστά αόρατο και απρόβλεπτο. Οι πληθυσμοί ως εκ τούτου δεν χρήζουν μόνο προστασίας αλλά αποτελούν και πεδίο επιχειρήσεων για την αντιμετώπιση του εχθρού.

Η θεώρηση ενός ολόκληρου πληθυσμού ως εν δυνάμει εχθρού έχει ήδη συναντηθεί παραπάνω, στο πλαίσιο της αύξησης των ελέγχων και της επιτήρησης στις ΗΠΑ μετά τα τρομοκρατικά χτυπήματα της 11ης Σεπτεμβρίου, όπου ο κάθε πολίτης (και ακόμη περισσότερο όσοι ήταν ή έμοιαζαν να είναι από τη Μέση Ανατολή) θεωρείται επικίνδυνος για τη δημόσια ασφάλεια. Την ίδια θεώρηση του πληθυσμού ως πεδίου επιχειρήσεων μπορούμε να δούμε και στο πλαίσιο της διαχείρισης της διασποράς του covid-19. Η ταύτιση του ιού με τον «αόρατο εχθρό», από τον Έλληνα Πρωθυπουργό, και η ταυτόχρονη έκκλησή του προς τους πολίτες να συμπεριφέρονται «σα να έχουν ήδη τον ιό», μετατρέπει το σύνολο του πληθυσμού της επικράτειας σε φορέα (ή μέσο) του αόρατου εχθρού. Ο Agamben το 2020 επισημαίνει πως «ένας πόλεμος με έναν αόρατο εχθρό που μπορεί να φωλιάζει σε κάθε άνθρωπο είναι ο πιο παράλογος από όλους του πολέμους» και αυτό γιατί μετατρέπει έναν ολόκληρο πληθυσμό σε πεδίο επιχειρήσεων (Φιλιππίδης, 2020).

Η όλο και αυξανόμενη σημασία του αστικού περιβάλλοντος (συμπεριλαμβανομένου και του αστικού πληθυσμού) έχει προφανώς συμπεριληφθεί στις πρακτικές και στα εγχειρίδια των στρατιωτικών επιτελείων. Το αχαρτογράφητο πεδίο της πόλης, η πιθανή ύπαρξη του εχθρού εντός κάθε κατοίκου αυτής και η ταυτόχρονη ύπαρξη άμαχου πληθυσμού στο πεδίο απαιτεί από τους επικεφαλής των τακτικών στρατών νέες καινοτόμες επιχειρησιακές μεθόδους. Τα επιτελεία επενδύουν στο δόγμα της αντιεξέγερσης, ένα σύνολο μηχανισμών αντιμετώπισης των (αστικών) εξεγέρσεων, και το εμπλουτίζουν με νέα εργαλεία. Σύντομα η αντιεξεγερσιακή μεθοδολογία περνάει και στους σχεδιασμούς και τις πρακτικές της αστυνομίας. Η αντιεξέγερση είναι ταυτισμένη με την αντιμετώπιση και καταστολή του τοπικού πληθυσμού για τους λόγους που αναλύονται παραπάνω, λόγω της άρρηκτης σχέσης μεταξύ αστικών εξεγέρσεων και αστικού πληθυσμού και της μετατροπής του σε πεδίο επιχειρήσεων.

Στο πλαίσιο του covid-19, τα διαγγέλματα των πολιτικών αρχηγών των κρατών αναδεικνύουν μια «ειδική αντιεξεγερσιακή χροιά» (Φιλιππίδης, 2020) αφού ουσιαστικά μετατρέπουν το σύνολο του πληθυσμού που βρίσκεται εντός της χωρικής επικράτειας της επιβολής των μέτρων σε πεδίο επιχειρήσεων προκειμένου να αντιμετωπιστεί ο ιός. Η ίδια η έννοια της αντιεξέγερσης είναι στενά συνδεδεμένη με τις έννοιες της νόσου και της ασθένειας. Η συσχέτιση «σωματικής παθολογίας» και «κοινωνικής παθολογίας» είναι σκόπιμη στη θεωρία της αντιεξέγερσης προκειμένου

κοινωνικά φαινόμενα όπως οι εξεγέρσεις να θεωρηθούν επικίνδυνα για το κοινωνικό σύνολο, μολυσματικές νόσοι, που απειλούν το «ευάλωτο» κοινωνικό σώμα (Φιλιππίδης, 2020). Είναι άλλωστε οι θεωρητικοί της αντιεξέγερσης και του ασύμμετρου πολέμου που επιβεβαιώνουν την ταύτιση μεταξύ εξέγερσης και ασθένειας περιγράφοντας την ως «βακτήριο ή ιό που μολύνει το κοινωνικό σώμα» ή και πως «η εξεγερτική ιδεολογία μεταδίδεται σε ένα πληθυσμό σαν μεταδοτική ασθένεια» (Φιλιππίδης, 2020). Η συσχέτιση εξέγερσης και ασθένειας υπονοεί, στο πλαίσιο της θεωρίας, την ίδια αντιμετώπισή τους. Στην περίπτωση του covid-19 και των κοινωνικών διαδηλώσεων που πραγματοποιούνται κατά την περίοδο του lockdown, τα όρια μεταξύ «κοινωνικής» και «σωματικής» ασθένειας είναι ιδιαίτερα δυσδιάκριτα. Με αυτόν τον τρόπο «ο ιός SARS-CoV-2 δεν είναι απλά και αόριστα ένας αόρατος εχθρός· είναι καθ' εαυτόν μια εξέγερση» (Φιλιππίδης, 2020).

Ένας ακόμη θεωρητικός της αντιεξέγερσης, ο διοικητής στο αμερικανικό ναυτικό C. Krulak επισημαίνει ήδη σε άρθρο του το 1999 πως με δεδομένο ότι μέχρι το 2020 το 85% του παγκόσμιου πληθυσμού θα κατοικεί σε πόλεις και με δεδομένη την (τότε) συνεχώς αυξανόμενη διεθνή γεωπολιτική αστάθεια, τα πεδία των μαχών θα μετατραπούν σε ιδιαίτερα περίπλοκα και θανατηφόρα περιβάλλοντα στα οποία η διάκριση μεταξύ μάχιμου και άμαχου πληθυσμού δε θα είναι τόσο ξεκάθαρη (Krulak, 1999). Στο τέλος του 20ου αιώνα είναι σαφές, για τα στρατιωτικά επιτελεία, πως οι ένοπλες συγκρούσεις και ο πόλεμος «αστικοποιούνται» ενώ η εμπειρία των αμέσως επόμενων ετών στο Ιράκ και στο Αφγανιστάν μοιάζει να δικαιώνει τον Krulak πως «Ο “Πόλεμος των Τριών Τετραγώνων” είναι η πραγματικότητα κατά τη διάρκεια των σύγχρονων αστικών επιχειρήσεων» (Φιλιππίδης, 2016). Η στρατηγική του πολέμου των τριών τετραγώνων θα γίνεται ολοένα και δημοφιλέστερη τα επόμενα χρόνια και θα υιοθετηθεί και από τα αστυνομικά επιτελεία για την αντιμετώπιση γεγονότων που άπτονται της δικής τους αρμοδιότητας εντός των πόλεων.

Το εγχειρίδιο Field Manual 3-06 του αμερικανικού στρατού για τις αστικές επιχειρήσεις που κυκλοφόρησε το 2006, παρέχει μια ξεκάθαρη εικόνα για τη νέα επιχειρησιακή τακτική των ΗΠΑ. Ο ορισμός που φυσικά χρησιμοποιείται για τον πόλεμο των τριών τετραγώνων είναι από τον Krulak και σύμφωνα με αυτόν οι στρατιωτικές δυνάμεις (οι αμερικανικές εν προκειμένω) θα πρέπει τη μία στιγμή να προσφέρουν ανθρωπιστική βοήθεια σε πρόσφυγες και εκτοπισμένους, την αμέσως επόμενη να διεξάγουν ειρηνευτικές διαδικασίες ανάμεσα σε αντιμαχόμενες πλευρές του

ντόπιου πληθυσμού και αμέσως μετά να επιχειρούν πολεμικά σε μάχες μέσης έντασης στο πλαίσιο ενός ιδιαίτερα θανατηφόρου (και ιδιαίτερου) πεδίου (US Army, 2006). Όλα αυτά φυσικά «εντός τριών οικοδομικών τετραγώνων» (US Army, 2006). Τα τρία τετράγωνα δεν είναι μόνο μια μεταφορική αποτύπωση της τριπλής φύσης της στρατιωτικής επέμβασης (ανθρωπιστική βοήθεια, ειρηνευτικές διαδικασίες, πολεμική σύγκρουση) αλλά και ενδεικτικό του χωρικού περιορισμού όπου πρέπει αυτές οι δραστηριότητες να αναπτυχθούν. Τα αστικά περιβάλλοντα, εκτός από το γεγονός ότι είναι «πυκνά», παρουσιάζουν ιδιαιτερότητες στις υποδομές και στο φυσικό περιβάλλον που δυσχεραίνουν το έργο κάθε «μη ασύμμετρου στρατού» και αντίστοιχα ευνοούν τη δράση ασύμμετρων δυνάμεων που έχουν καλύτερη γνώση του πεδίου και την ενδεχόμενη υποστήριξη ή ανοχή του μόνιμου πληθυσμού (US Army, 2006). Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα που αναφέρεται στο εγχειρίδιο είναι πως ένα δεκαώροφο κτήριο καταλαμβάνει 11 φορές παραπάνω χώρο σε σχέση με την επιφάνεια της γης σε κάποιο πεδίο μάχης (US Army, 2006).

Επιπλέον ο ίδιος ο Krulak διαπιστώνει ήδη από τα τέλη του 20ου αιώνα τη διαφαινόμενη αύξηση της σημασίας των μέσων ενημέρωσης (αργότερα θα μπορούσαν να προστεθούν και τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης) στην τελική έκβαση μιας σύγκρουσης. Αναφέρει πως τα «πανταχού παρόντα» media θα διαμορφώσουν ένα διεθνές ακροατήριο ενώπιον του οποίου θα διαδραματίζονται όλες οι μελλοντικές συγκρούσεις (Krulak, 1999). Πιο πρόσφατα άλλοι θεωρητικοί προσθέτουν στη θεωρία του πολέμου των τριών τετραγώνων του Krulak ένα τέταρτο «τετράγωνο» αυτό της επικοινωνίας. Οι Mattis και Hoffman (2005) θεωρούν τον πόλεμο των τριών τετραγώνων μια απλή κατασκευή και πιστεύουν ότι «οι εξεγέρσεις είναι πόλεμοι ιδεών» κατά τη διάρκεια των οποίων οι ιδέες των επιτελείων πρέπει να αναμετρώνται με εκείνες των ασύμμετρων δυνάμεων. Για το λόγο αυτό προσθέτουν ένα ακόμη τετράγωνο που αφορά τον ψυχολογικό και επικοινωνιακό χαρακτήρα των επεμβάσεων και μετατρέπει τη μάχη σε «πόλεμο τεσσάρων τετραγώνων» (Mattis και Hoffman, 2005). Το τέταρτο τετράγωνο, η επικοινωνία και η μετάδοση του μηνύματος, διατρέχει τα πρώτα τρία «παραδοσιακά» τετράγωνα: ότι συμβαίνει στις επιχειρήσεις στο πεδίο πρέπει να επικοινωνείται ώστε να χτίζονται σχέσεις εμπιστοσύνης με τον τοπικό πληθυσμό ώστε να αντιληφθεί το σκοπό των επιχειρήσεων αλλά και ώστε να απορρίψει τις ιδέες και τη βοήθεια του εκάστοτε «ασύμμετρου εχθρού», των κατά περίπτωση εξεγερμένων (Mattis και Hoffman, 2005). Εξίσου σημαντική με την επικράτηση στο πεδίο της μάχης είναι και η επικράτηση στο πεδίο της επικοινωνίας.

Όλα τα παραπάνω φυσικά δεν αφορούν μόνο, ούτε καν κυρίως, την αντιμετώπιση τακτικών στρατών κάποιου άλλου κράτους. Στο εγχειρίδιο του αμερικανικού στρατού ως «αστικές απειλές» (urban threats) ορίζονται οι συμβατικές στρατιωτικές δυνάμεις αλλά και παραστρατιωτικές δυνάμεις, αντάρτικες ομάδες, τρομοκράτες, εγκληματικές συμμορίες ή απλώς οργισμένα πλήθη (US Army, 2006). Ορισμένες από τις παραπάνω «απειλές», όπως τα οργισμένα πλήθη ή πλήθη διαδηλωτών συχνά αντιμετωπίζονται με τον ίδιο τρόπο που αντιμετωπίζονται και οι ασύμμετροι εχθροί. Η μεθοδολογία του πολέμου των τριών (ή τεσσάρων) τετραγώνων έχει γίνει πλέον και εργαλείο παρέμβασης και για τα αστυνομικά επιτελεία. Το μεγαλύτερο μειονέκτημα της αστυνομίας ωστόσο είναι μάλλον το τέταρτο τετράγωνο.

Κατά τη διάρκεια των διαδηλώσεων του κινήματος Black Lives Matter στις ΗΠΑ το 2016 η αστυνομία χάνει τον «πόλεμο της πληροφορίας» (Aderson, 2016) ή αυτό που αποκαλούν τέταρτο τετράγωνο οι Mattis και Hoffman (2005). Για την αντιμετώπιση και την ανατροπή αυτής της εικόνας, ο Aderson (2016) προτείνει τη μόνιμη ύπαρξη κάμερας στις στολές των αστυνομικών ώστε να είναι δυνατή η παροχή ευνοϊκού, για την αστυνομία, περιεχομένου όπου θα αποτυπώνονται οι καθημερινές «ηρωικές δράσεις» των αστυνομικών και θα αλλάζει η δημόσια αφήγηση για την αστυνομία. Το ζήτημα είναι καθοριστικής σημασίας από τη στιγμή που «καθένας που διαθέτει smartphone είναι ένας πιθανός ρεπόρτερ» (Aderson, 2016) και ανά πάσα στιγμή μπορεί να βιντεοσκοπήσει ή να φωτογραφήσει μια σκηνή αστυνομικής βίας και αυθαιρεσίας. Στην εποχή της κυριαρχίας των μέσων κοινωνικής δικτύωσης έχει μεγάλη σημασία η ταχύτητα με την οποία ένα γεγονός δημοσιεύεται στο διαδίκτυο αλλά και ο φορέας που το δημοσιεύει, για αυτό ο Aderson προτείνει την ταχύτατη διάχυση του υλικού που έχει συλλεγεί ώστε η αστυνομία να είναι αυτή που διαμορφώνει την κυρίαρχη αφήγηση και όχι οι διαδηλωτές (Aderson, 2016). Αυτό που ο ίδιος επισημαίνει είναι η κατάλληλη εκπαίδευση των αστυνομικών στα πρότυπα της εκπαίδευσης των στρατιωτικών δυνάμεων για τον πόλεμο των τριών τετραγώνων (Aderson, 2016).

Όπως αναφέρεται και παραπάνω ο Krulak είχε διαβλέψει πως η παρουσία των media στα πεδία της μάχης διαμορφώνουν ένα διεθνές κοινό που παρακολουθεί στενά τις συγκρούσεις (Krulak, 1999). Άλλοι θεωρητικοί χρησιμοποιούν τον όρο «εικονικό θέατρο» για να περιγράψουν νέους χώρους συγκρούσεων που περιλαμβάνουν πληθυσμούς και δυνάμεις που μπορεί και να μην βρίσκονται σε πεδίο μάχης (Φιλιππίδης, 2016). Οι τεχνολογικές αυτές δυνατότητες κάνουν

αδύνατη την «εικονική απομόνωση» μιας πόλης, δίνοντας τεράστιες δυνατότητες στους αστικούς πληθυσμούς και τεράστια πλεονεκτήματα σε κάθε είδους μη συμβατικό ένοπλο σώμα (Φιλιππίδης, 2016). Η επιπλέον δημοσιότητα στο πεδίο των μαχών αποτελεί μία επιπρόσθετη δυσκολία για τα στρατιωτικά (ή και ανά περιπτώσεις αστυνομικά) επιτελεία, των οποίων οι θηριωδίες είναι πιο άμεσα εκτεθειμένες στην κοινή γνώμη (Φιλιππίδης, 2016). Οι εικόνες από τα γεγονότα αστυνομικής καταστολής στη διάρκεια του αθηναϊκού lockdown, για παράδειγμα, διαχέονται στα social media και διαμορφώνουν σε πολύ μεγάλο βαθμό την κοινή γνώμη. Εξάλλου αφού το πεδίο της μάχης δεν έχει πλέον όρια και κάθε κάτοικος είναι στο κέντρο της σύγκρουσης και την ίδια στιγμή σπίτι του, τα αντιμαχόμενα στρατόπεδα είναι αναγκασμένα να τον κάνουν να συμμετάσχει στη μάχη (Φιλιππίδης, 2016). Αυτός είναι άλλωστε και ο πυρήνας της αντιεξέγερσης: η διαχείριση του ανθρώπινου πεδίου (Φιλιππίδης, 2020).

Η υιοθέτηση από τις αστυνομικές δυνάμεις του δόγματος του πολέμου των τεσσάρων τετραγώνων αναδεικνύει και τη συνεχώς εντεινόμενη «στρατιωτικοποίηση της αστυνομίας» που αναπτύσσεται παράλληλα με την «αστυνομικοποίηση του στρατού». Οι δημόσιοι χώροι των πόλεων προβληματοποιούνται σε μεγάλο βαθμό μέσω των συνεχών επικλήσεων για τη δημόσια ασφάλεια ή για την ύπαρξη αόρατων εχθρών εντός της πόλης (Φιλιππίδης, 2016). Η συνεχής πολεμική επίκληση κατά τη διάρκεια της πανδημίας εντάσσεται απόλυτα στην στρατιωτικοποίηση του αστικού πεδίου και του αστικού πληθυσμού ενώ και τα πρωτοφανή σε καιρό ειρήνης μέτρα που λαμβάνουν οι κυβερνήσεις επιβεβαιώνουν τα ασαφή όρια ανάμεσα στο «σώματα εσωτερικής αστυνόμευσης» και τις «στρατιωτικές δυνάμεις» (Φιλιππίδης, 2016).

Έτσι καθημερινοί μη πολεμικοί χώροι μετατρέπονται σε χώρους μάχης (Φιλιππίδης, 2016). Άλλωστε, μέλη μιας συμβουλευτικής εταιρίας που εξειδικεύεται σε ζητήματα εθνικής ασφάλειας, επισημαίνουν πως η εξάπλωση της πανδημίας του covid-19 ακολουθεί το ίδιο μοτίβο όπως ακριβώς αναπτύσσεται μια εξέγερση σύμφωνα με τα εγχειρίδια του αμερικανικού στρατού (Φιλιππίδης, 2020). Οι συγκεκριμένοι σύμβουλοι μάλιστα συνεργάζονται άμεσα με αξιωματούχους της πόλης της Νέας Υόρκης στην αντιμετώπιση της πανδημίας το 2020, μεταφέροντας την τεχνογνωσία τους από τους μη συμβατικούς πολέμους της Μ. Ανατολής (Φιλιππίδης, 2020).

Η απουσία των πολιτών από το δημόσιο χώρο και η παύση των συλλογικών δραστηριοτήτων κατά τη διάρκεια της πανδημίας αλλάζει δραστικά και τις δραστηριότητες στον ιδιωτικό χώρο. Τα

σπίτια, κατόπιν της εντολής «μένουμε σπίτι» δεν είναι πλέον μόνο χώροι διαμονής και ανάπαυσης αλλά πιθανοί χώροι εργασίας, σπουδών και κοινωνικοποίησης. Ο εγκλεισμός στο σπίτι επηρεάζει και την ψυχική υγεία, λιγότερο ή περισσότερο όλων όσοι αναγκάζονται να αλλάξουν άρδην την καθημερινότητα τους. Αξιοσημείωτη είναι και η αύξηση των περιστατικών έμφυλης βίας που σχετίζεται με τους περιορισμούς. Το σπίτι δεν αποτελεί απαραίτητα πλαίσιο προστασίας για όλα τα άτομα. Απέναντι στην επικινδυνότητα του αόρατο εχθρού στο δημόσιο, κάποια έχουν να αντιμετωπίσουν κινδύνους και στο ιδιωτικό.

Κεφάλαιο 4: Η θεωρία στο πεδίο της Αθήνας

Με το διάγγελμα του πρωθυπουργού να έχει προηγηθεί στις 20 Μαρτίου, τη Δεύτερα 23 Μαρτίου του 2020 ξεκινάει η περίοδος του πρώτου lockdown που συνολικά θα διαρκέσει έξι εβδομάδες. Η μετακίνηση στο δημόσιο χώρο επιτρέπεται μόνο για έξι λόγους και συγκεκριμένα για 1. Μετάβαση σε φαρμακείο ή επίσκεψη στον γιατρό ή αιμοδοσία, 2. Μετάβαση σε σούπερ μάρκετ, 3. Μετάβαση σε δημόσια υπηρεσία ή τράπεζα, 4. Κίνηση για παροχή βοήθειας σε ανθρώπους που βρίσκονται σε ανάγκη, 5. Μετάβαση σε τελετή και 6. Σωματική άσκηση σε εξωτερικό χώρο ή κίνηση με κατοικίδιο ζώο (Gov.gr). Η πραγματοποίηση διαδηλώσεων ή άλλων πολιτικών συγκεντρώσεων δεν βρίσκεται ως αιτιολογία στους 6 λόγους μετακίνησης όσο διαρκεί το lockdown. Ωστόσο ένας συνδυασμός παραγόντων μεταξύ άλλων το ισχυρό σοκ που προκάλεσε η αιφνίδια έλευση της πανδημίας στη χώρα, η αναστολή λειτουργίας της Βουλής και του νομοθετικού έργου, ο φόβος για τη δημόσια και ατομική υγεία καθώς και η σύντομη διάρκεια της πρώτης περιόδου εφαρμογής των μέτρων λειτουργούν κατευναστικά για την πραγματοποίηση οποιασδήποτε δημόσιας συγκέντρωσης. Η ανάλυση του Agamben στα πρώτα στάδια της πανδημίας είναι πως τα μέτρα γίνονται αποδεκτά από τη μεγάλη πλειονότητα των πολιτών αφού καλύπτουν το φόβο και την ανασφάλεια που οι ίδιες οι αρχές, που λαμβάνουν τα μέτρα, έχουν δημιουργήσει (Agamben, 2020).

Πράγματι, οι μοναδικές συγκεντρώσεις που πραγματοποιούνται στη διάρκεια του πρώτου lockdown είναι για τον εορτασμό της εργατικής Πρωτομαγιάς. Ωστόσο η χαμηλή συμμετοχή του κόσμου και το πρωτόγνωρο σκηνικό αποτρέπουν οποιαδήποτε απόπειρα καταστολής. Χαρακτηριστικότερη είναι η συγκέντρωση του ΚΚΕ μπροστά από το κτήριο του Κοινοβουλίου που μπορεί να μην είναι μαζική αλλά τα μέτρα προσωπικής υγιεινής και αποστάσεις μεταξύ των συμμετεχόντων τηρούνται με υποδειγματικό τρόπο που αφήνει μικρά έως καθόλου περιθώρια

κριτικής για διασπορά του ιού (Εθνος, 2020α). Οι διαδηλώσεις των επόμενων εβδομάδων συνεχίζουν να μην έχουν ιδιαίτερα μαζική συμμετοχή, εν πολλοίς λόγω του φόβου μετάδοσης του ιού εφόσον μάλιστα μέτρα περιορισμού της διασποράς του covid-19 που αφορούν π.χ. την πληρότητα των καταστημάτων ή των δημόσιων εκδηλώσεων είναι ακόμα εν ισχύ.

Σε εκείνο το χρονικό σημείο η κυβέρνηση αποφασίζει να καταθέσει στο Κοινοβούλιο, που έχει αρχίσει την επαναλειτουργία του, ένα σχέδιο νόμου του Υπουργείου Προστασίας του Πολίτη σχετικά με τον περιορισμό των διαδηλώσεων. Παρόλο που το νομοσχέδιο εντάσσεται στον γενικότερο κυβερνητικό σχεδιασμό, καθώς σύμφωνα με τον αρμόδιο υπουργό είχε εξαγγελθεί στις αρχές του έτους πριν την έλευση του covid-19 (Πρώτο Θέμα, 2020α), η επιχειρηματολογία του Μ. Χρυσοχοϊδη εμπλέκει τη χαμηλή συμμετοχή των πολιτών στις συγκεντρώσεις και τις πορείες μετά το πρώτο lockdown σε μια προσπάθεια να ενισχύσει το επιχείρημα υπέρ των χωρικών περιορισμών για τις συγκεντρώσεις που υπάρχουν στο νομοσχέδιο. Αναφέρει, συγκεκριμένα κατά τη διάρκεια της συζήτησης στη Βουλή, πως ενώ σχεδόν για όλες οι συγκεντρώσεις που πραγματοποιήθηκαν το Μάιο και τον Ιούνιο του 2020 «έκλεισε το οδόστρωμα και διεκόπη η κυκλοφορία» στην πλειονότητα τους δε συμμετείχαν παρά λίγες εκατοντάδες άτομα (Πρώτο Θέμα, 2020α).

Η σύνδεση της χαμηλής συμμετοχής με την ανάγκη περιορισμών στο δικαίωμα του συνέρχεσθαι έρχεται προφανώς σε ευθεία αντίθεση με την πολιτική περιορισμού της διασποράς δηλαδή της τήρησης αποστάσεων μεταξύ των διαδηλωτών και της πραγματοποίησης μη μαζικών συναθροίσεων. Ωστόσο, όπως έχει ήδη διατυπωθεί στο πρώτο κεφάλαιο, σύμφωνα με τον Agamben (Le Monde, 2020) για πολλές κυβερνήσεις η πανδημία είναι μία πρώτης τάξης ευκαιρία για την κανονικοποίηση πολιτικών ελέγχου και καταστολής. Έτσι, ο νόμος 4703/2020 προβλέπει πως οι διαδηλώσεις με μικρή συμμετοχή δε θα καταλαμβάνουν χώρο στο δρόμο, την υποχρέωση γνωστοποίησης του χρόνου και του τόπου της διαδήλωσης προς την Αστυνομία και την πιθανή απαγόρευση διαδηλώσεων από τις αρχές για μια σειρά από λόγους που σχετίζονται με τη «δημόσια ασφάλεια» και την «διατάραξη της κοινωνικοοικονομικής ζωής» (Εθνος, 2020β). Η ψήφιση του νόμου δημιουργεί ένα νέο πλαίσιο κανόνων και όρων που θα καθορίσει τόσο την ρητορική σχετικά με τις συγκεντρώσεις των επόμενων μηνών όσο και την κυρίαρχη πολιτική στόχευση στο κομμάτι αυτό.

Η καταστολή των δημόσιων συναθροίσεων κατά την περίοδο του υπό εξέταση διαστήματος (Μάρτιος 2020 - Μάρτιος 2021) δεν αφορούν ωστόσο μόνο συγκεντρώσεις με πολιτικό χαρακτήρα αλλά και συγκεντρώσεις πολιτών κατά τη διάρκεια της καθημερινότητας τους και της αναψυχής τους. Η καταστολή που δέχθηκαν όσοι και όσες βρίσκονταν στην πλατεία Αγίου Γεωργίου το Μάιο του 2020 δεν αφορούσε άμεσα κάποιο πολιτικό γεγονός. Αντίθετα, τα επεισόδια κατά τη διάρκεια της ψήφισης του νόμου για τις διαδηλώσεις, η συγκέντρωση στο Εφετείο για τη δίκη της Χρυσής Αυγής, η καταστολή των συγκεντρώσεων στην επέτειο του Πολυτεχνείου, οι συλλήψεις γυναικών φεμινιστριών στο Σύνταγμα την ημέρα κατά της έμφυλης βίας, τα γεγονότα στα Εξάρχεια τη μέρα της επετείου δολοφονίας Γρηγορόπουλου, η καταστολή των συγκεντρώσεων διαμαρτυρίας για την απεργία πείνας του Δ. Κουφοντίνα καθώς και τα γεγονότα μετά τον ξυλοδαρμό πολίτη στην Πλατεία της Νέας Σμύρνης σχετίζονται με πολιτικά και κοινωνικά αιτήματα αλλά και συγκροτούν ένα συνεχές αστυνομικής καταστολής καθ' όλη τη διάρκεια της περιόδου.

4.1 Η περίπτωση της Κυψέλης

Η λήξη του πρώτου lockdown, διάρκειας έξι εβδομάδων, σήμανε και την πρώτη προσπάθεια δημιουργία μιας νέας «κανονικότητας», την επαναφορά δηλαδή της οικονομικής και κοινωνικής δραστηριότητας αλλά με την ταυτόχρονη τήρηση μέτρων αποτροπής της διασποράς του ιού και αποφυγής μαζικών συγκεντρώσεων κόσμου ακόμα και σε αίθριους δημόσιους χώρους. Τις πρώτες μέρες από την λήξη της ισχύος των μέτρων, όπως π.χ. της αποστολής μηνύματος για τις μετακινήσεις, παρατηρούνται «φαινόμενα συνωστισμού σε πλατείες» κυρίως από νέα σε ηλικία άτομα σε γειτονίες σε όλη την Αθήνα όπως η Κυψέλη, το Παγκράτι, η Κηφισιά, η Αγία Παρασκευή και ο Λυκαβηττός. Σταδιακά αλλά ταχύτατα συγκροτείται στη δημόσια σφαίρα ένα δίπολο ανάμεσα σε αυτούς που τηρούν τα μέτρα και σε εκείνους που φέρονται ανεύθυνα και «θέτουν σε κίνδυνο τη δική τους ζωή και τη ζωή των φίλων τους» (Πρώτο Θέμα, 2020β).

Στις 8 Μαΐου, όπως και τα προηγούμενα βράδια, στην πλατεία Αγίου Γεωργίου στην Κυψέλη πολλά άτομα, κυρίως νεανικός κόσμος, έχουν συγκεντρωθεί διασκεδάζοντας. Λίγο μετά τα μεσάνυχτα η αστυνομία, αφού πρώτα έχει κλείσει τα φώτα της πλατείας, στη συνέχεια ρίχνει χημικά και κρότου λάμψης, εισβάλλει προς το πλήθος, το οποίο διασκορπίζεται στα γύρω στενά, και εντέλει προσάγει 37 άτομα και συλλαμβάνει 5 εξ αυτών (Infolibre, 2020). Η αφορμή για την παρέμβαση της αστυνομίας είναι το τηλεφώνημα ενός αγνώστου που κατήγγειλε ότι δέχθηκε

επίθεση με σκοπό τη ληστεία και τραυματίστηκε από μαχαίρι στην πλατεία Αγίου Γεωργίου (Εφ.Συν., 2020). Εντέλει ο ίδιος παραδέχθηκε, σύμφωνα με την αστυνομία, ότι τηλεφώνησε σκόπιμα αφού ήθελε να φύγει ο κόσμος από την πλατεία (Εφ.Συν., 2020).

Παρόλο που η αστυνομική επιχείρηση καταλήγει σε φιάσκο αφού αφενός αποδεικνύεται η «παγίδα» του τηλεφωνήματος και αφετέρου συλλαμβάνονται κάτοικοι της Κυψέλης στην προσπάθεια τους να εισέλθουν στα σπίτια τους (Infolibre, 2020), η αντίδραση της αστυνομίας και των κυβερνητικών αξιωματούχων φανερώνουν σημάδια της στρατηγικής αντιμετώπισης των δημόσιων συναθροίσεων. Πρώτο σημείο είναι η δημιουργία του δίπολου μεταξύ υπεύθυνων πολιτών που τηρούν τα μέτρα επιδεικνύοντας «υποδειγματική πειθαρχία, ατομική ευθύνη και συλλογική ωριμότητα» και ανεύθυνων πολιτών που θέτουν σε «κίνδυνο το κοινωνικό σύνολο» (Εφ.Συν, 2020α). Δεύτερο σημείο είναι η συνεχής αναφορά στον εχθρό στο πλαίσιο της πολεμικής μεταφοράς. Ο κυβερνητικός εκπρόσωπος κατηγορεί όσους συγκεντρώνονται στις πλατείες πως «ανοίγουν την κερκόπορτα για να μπει ο εχθρός» και «προδίδουν» όσους μάχονται (Εφ.Συν., 2020α). Τρίτο σημείο είναι η μετατροπή των δημόσιων χώρων, στη συγκεκριμένη περίπτωση της πλατείας μιας γειτονιάς, σε πηγή μόνιμου άγχους και φόβου όπως ακριβώς περιγράφει ο Graham (2006). Η συνεχής παρουσία της αστυνομίας περίξ αντίστοιχων πλατειών σε Παγκράτι και Αγία Παρασκευή και ο συνεχής λόγος περί διασποράς του ιού στο δημόσιο χώρο εμπεδώνουν το αφήγημα σύμφωνα με το οποίο η παρουσία στις πλατείες εκτός από επικίνδυνη για την ατομική υγεία είναι και έκνομη αφού στρέφεται κατά της δημόσιας υγείας.

4.2 Η περίπτωση της επετείου της εξέγερσης του Πολυτεχνείου

Στο διάστημα μεταξύ των γεγονότων της πλατείας Αγίου Γεωργίου και των ημερών γύρω από τον εορτασμό της επετείου της εξέγερσης του Πολυτεχνείου έχουν μεσολαβήσει ορισμένα κομβικά γεγονότα. Αρχικά η ψήφιση του νόμου για τον περιορισμό των συγκεντρώσεων που δημιουργεί ένα νέο πλαίσιο διεξαγωγής διαδηλώσεων (ή τουλάχιστον αυτό επιτάσσει) οι οποίες πρέπει να πραγματοποιούνται κατόπιν σχετικής άδειας και με περιορισμό στο πεζοδρόμιο σε περίπτωση χαμηλής συμμετοχής). Έχει επίσης υπάρξει η μεγαλειώδης και μαζική συγκέντρωση στο Εφετείο για τη ανακοίνωση της απόφασης καταδίκης της Χρυσής Αυγής, η οποία έληξε άδοξα λίγα δευτερόλεπτα μετά την τελική απόφαση αφού ξέσπασαν επεισόδια. Τέλος παρατηρούνται φαινόμενα συνωστισμού τόσο σε κλειστούς όσο και σε ανοιχτούς χώρους όπως π.χ. ο εορτασμός

του Αγίου Δημητρίου στη Θεσσαλονίκη. Η παράλληλη αύξηση των κρουσμάτων του ιού covid-19 αναζωπυρώνει τις εισηγήσεις για νέα περιοριστικά μέτρα.

Η συζήτηση για τον τρόπο εορτασμού της επετείου του Πολυτεχνείου στις 17 Νοεμβρίου του 2020 ξεκινάει πολλές μέρες νωρίτερα αφού από την 1η Νοεμβρίου έχουν επιβληθεί ξανά μέτρα περιορισμού των μετακινήσεων παρόμοια με αυτά της άνοιξης του 2020. Κατά τη διάρκεια της κοινοβουλευτικής συζήτησης στις 12 Νοεμβρίου ο Πρωθυπουργός καλεί τα κόμματα και τις συλλογικότητες (ανάμεσα τους και το Σύλλογο Φυλακισθέντων και Εξορισθέντων) να τηρήσουν την κυβερνητική απόφαση και να μην διαδηλώσουν για την επέτειο του Πολυτεχνείου. Τα κοινοβουλευτικά κόμματα της αντιπολίτευσης διατρανώνουν την πρόθεση τους να διαδηλώσουν τηρώντας τα μέτρα προστασίας και τις απαιτούμενες αποστάσεις (Εφ.Συν., 2020β). Την επόμενη μέρα ο αρμόδιος υπουργός Μ. Χρυσοχοϊδης ανακοινώνει επίσημα την απαγόρευση των συγκεντρώσεων για το Πολυτεχνείο.

Στη δήλωσή του καταφεύγει με τη σειρά του στην πολεμική μεταφορά. Υποστηρίζει πως «δίνουμε μάχες με έναν αόρατο εχθρό» και καλεί σε πειθαρχηση των πολιτών όπως ακριβώς δεν πραγματοποιήθηκαν παρελάσεις και δεν εορτάστηκε το Πάσχα (Αυγή, 2020). Δηλώνει επίσης πως «οι δρόμοι και οι διαδηλώσεις κουβαλάνε ιό και γεννάνε αρρώστια» (Αυγή, 2020). Η ταυτόχρονη προβληματοποίηση του δημόσιου χώρου, των δρόμων, και των διαδηλώσεων ως οι τόποι που εντοπίζεται και διασπείρεται ο ιός είναι μια απόπειρα να σχηματιστεί ο εχθρός, να πάψει να είναι αόρατος. Εμπεδώνει επίσης τον δημόσιο χώρο ως πηγή φόβου αφού συνδέεται με την διασπορά του ιού και προσπαθεί να απονομιμοποιήσει τις διαδηλώσεις αφού όσα άτομα συμμετέχουν σε αυτές θεωρούνται «ανεύθυνα».

Οι προσπάθειες διεξαγωγής εκδηλώσεων από συλλογικότητες στο χώρο του Πολυτεχνείου στην οδό Πατησίων αλλά και στην Πολυτεχνειούπολη του Ζωγράφου αποτυγχάνουν αφού η αστυνομία επεμβαίνει και συλλαμβάνει τα μέλη των συλλογικοτήτων (Καθημερινή, 2020). Την επόμενη μέρα, στις 14 του μήνα εκδίδεται η επίσημη απόφαση της Ελληνικής Αστυνομίας που απαγορεύει τις συγκεντρώσεις για το Πολυτεχνείο με αναφορά σε σχετικά απόφαση της «Επιτροπής για την προστασία της Δημόσιας Υγείας» κάποιες μέρες νωρίτερα (TVXS, 2020). Ωστόσο ο λοιμωξιολόγος Γκίκας Μαγιορκίνης διαψεύδει το γεγονός λέγοντας πως ουδέποτε υπήρξε εισήγηση των ειδικών και παραπέμπει σε «αποφάσεις της πολιτείας», άρα του Υπουργείου (Τα Νέα, 2020). Παράλληλα η Ολομέλεια των προέδρων των Δικηγορικών Συλλόγων επισημαίνει την

αντισυνταγματικότητα της απόφασης και καλεί την ηγεσία της Αστυνομίας και το Υπουργείο Προστασίας του Πολίτη να δημοσιοποιήσουν την εισήγηση (Τα Νέα, 2020).

Μετά από πολλές εβδομάδες και κατόπιν προσφυγής στο ΣτΕ δημοσιεύεται η εισήγηση της Επιτροπής με ημερομηνία 4 Νοεμβρίου 2020 η οποία, ωστόσο, δεν περιλαμβάνει καμία πρόβλεψη ούτε απαίτηση για απαγόρευση της πορείας του Πολυτεχνείου ούτε κάποιας άλλης πορείας ούτε των δημόσιων συναθροίσεων εν γένει (TVXS, 2020). Πρόκειται λοιπόν για την ιατρικοποίηση των πολιτικών αποφάσεων όπως έχουν επισημάνει πολλοί θεωρητικοί (πχ. Moustou, 2021) αλλά ταυτόχρονα και για την «πολιτικοποίηση της πανδημίας» αφού η μετάδοση του ιού καταλογίζεται στην παρουσία των πολιτών στους δρόμους και τις διαδηλώσεις. Είναι επομένως μια πολιτική απόφαση που μόνο φαινομενικά βασίζεται στην ιατρική τεκμηρίωση αφού δεν υπάρχει εντέλει σχετική εισήγηση των λοιμωξιολόγων. Πρόκειται για μια καθαρά πολιτική απόφαση που πλαισιώνεται από αναφορές στον «πόλεμο με τον αόρατο εχθρό» και μετατρέπει το κέντρο της Αθήνας σε πεδίο συγκρούσεων μεταξύ αστυνομίας και διαδηλωτών στις 17 Νοεμβρίου.

Το πρωί εκείνης της μέρας το Κομμουνιστικό Κόμμα αιφνιδιάζει τις δυνάμεις της αστυνομίας και συγκεντρώνεται σχεδόν δίπλα στην Αμερικάνικη Πρεσβεία (Τα Νέα, 2020β) που παραδοσιακά αποτελεί τον τελικό προορισμό της πορείας του Πολυτεχνείου. Οι διαδηλωτές τήρησαν τα μέτρα φορώντας μάσκες και κρατώντας αποστάσεις μεταξύ τους και έχοντας προηγουμένως στείλει σχετικό μήνυμα μετακίνησης, σε αντίθεση με τις αστυνομικές δυνάμεις που δεν τηρούσαν τα υγειονομικά πρωτόκολλα (Τα Νέα, 2020β). Παρόλο που η πρωινή συγκέντρωση του ΚΚΕ αντιμετωπίζεται ειρηνικά, μάλλον λόγω του αιφνιδιασμού της Αστυνομίας που δεν είχε συμπεριλάβει αυτό το ενδεχόμενο στο σχεδιασμό της, οι απογευματινές συγκεντρώσεις τόσο του ΚΚΕ όσο και άλλων συλλογικοτήτων και κομμάτων καταστέλλονται άγρια.

Ο σχεδιασμός της αστυνομίας εκείνη τη μέρα, εκτός των 5.000 αστυνομικών, περιλαμβάνει ελικόπτερα, drones και αύρες, ενώ σύμφωνα με τα ρεπορτάζ των μέσων ενημέρωσης η παρουσία της αστυνομίας στο δρόμο θύμιζε «στρατιωτικό σχηματισμό» (Το Βήμα, 2020). Οι συγκεντρώσεις καταστέλλονται άγρια σε μια έκταση από την οδό Πανεπιστημίου έως τα στενά του Μεταξουργείου (Το Βήμα, 2020). Με δηλώσεις του αργότερα ο Υπουργός Μ. Χρυσοχοϊδης επιρρίπτει την απόλυτη ευθύνη στη στάση των διαδηλωτών ενώ την ίδια στιγμή καταφέρεται ενάντια στο ΚΚΕ που, όπως δηλώνει ο ίδιος, «πραγματοποίησε συγκέντρωση στο κέντρο με 1.500 άτομα (...) Φανταστείτε 1.500 άτομα να περπατάνε εν μέσω πανδημίας μέσα στην πόλη»

(iefimerida, 2020). Η μετακίνηση των διαδηλωτών στην πόλη ως μη νοούμενη συνδέεται με την έρημη πόλη της πανούκλας που αναλύει ο Μπιτσώρης (2020). Ο ρόλος των ένοπλων φρουρών ή «γιατρών της πανώλης» με τη χαρακτηριστική μάσκα με το ράμφος (Μπιτσώρης, 2020), ελάχιστα απέχει από το ρόλο των αστυνομικών που βρίσκονται στους δρόμους για την καταστολή των διαδηλωτών του Πολυτεχνείου. Η πόλη πρέπει να είναι έρημη και η παρουσία των αστυνομικών όπως και των ένοπλων φρουρών στο Λεβιάθαν συμβολίζουν την «απουσία του πολιτικά εκπροσωπούμενου λαού» από το χώρο της πόλης (Μπιτσώρης, 2020).

Θα μπορούσαμε να πούμε πως τα γεγονότα της εξέγερσης του Πολυτεχνείου συγκροτούν μια κατάσταση εξαίρεσης με όλα τα χαρακτηριστικά που αυτή μπορεί να έχει. Με βασικά συνταγματικά δικαιώματα να βρίσκονται σε αναστολή, αφού ισχύουν οι περιορισμοί στις μετακινήσεις, η απαγόρευση του δικαιώματος του συνέρχεσθαι και της διεξαγωγής πορειών και διαδηλώσεων τείνει να γίνει κανόνας και να αποκτήσει μόνιμα χαρακτηριστικά. Οι εξαγγελίες πως δεν θα επιτραπούν διαδηλώσεις ούτε για την επέτειο δολοφονίας Γρηγορόπουλου (Το Βήμα, 2020) ούτε για κανένα άλλο κοινωνικό γεγονός, αφού οι δημόσιες συναθροίσεις ταυτίζονται με τη μετάδοση του ιού, και κυρίως η ενσωμάτωση περιορισμών στο νομικό πλαίσιο με την ψήφιση του νόμου 4703/2020 οδηγούν εύλογα στο συμπέρασμα πως η πανδημία χρησιμοποιείται ως ευκαιρία για την μονιμοποίηση πολιτικών επιτήρησης και καταστολής.

4.3 Η περίπτωση της επετείου της δολοφονίας Γρηγορόπουλου

Επί της ουσίας, η απαγόρευση των συγκεντρώσεων για την ημέρα της επετείου δολοφονίας Γρηγορόπουλου είχε εξαγγελθεί ήδη από τις 17 Νοεμβρίου, είκοσι μέρες πριν και χωρίς να λαμβάνονται υπόψη τυχόν αλλαγές στα επιδημιολογικά δεδομένα που θα επέτρεπαν τη διεξαγωγή συναθροίσεων έστω με την τήρηση κάποιων μέτρων προστασίας. Την παραμονή της επετείου και συγκεκριμένα στις 5 Δεκεμβρίου εκδίδεται και η σχετική απόφαση του Αρχηγού της Ελληνικής Αστυνομίας σύμφωνα με την οποία απαγορεύονται οι συγκεντρώσεις βάσει σχετικής εισήγησης από την «Επιτροπή προστασίας για την δημόσια υγεία» (TVXS, 2020). Η απαγόρευση των συγκεντρώσεων έχει ισχύ σε όλη την επικράτεια αλλά ο σχεδιασμός της ελληνικής αστυνομίας επικεντρώνεται στην περιοχή των Εξαρχείων όπου ολόκληρα οικοδομικά τετράγωνα αποκλείονται από τις αστυνομικές δυνάμεις.

Τα Εξάρχεια αποτελούν ένα χώρο που συχνά γίνεται πεδίο αστυνομικών επιχειρήσεων. Διαχρονικά στα Εξάρχεια στεγάζονται πολιτικές συλλογικότητες και φορείς ενώ η πολιτική δράση

συχνά μετατρέπεται σε σύγκρουση με την αστυνομία. Τα γεγονότα που ακολούθησαν τη δολοφονία Γρηγορόπουλου το Δεκέμβριο του 2008 αποτελούν ενδεικτικό παράδειγμα. Η περιοχή είναι οικεία τόσο στο επιτελείο της ελληνικής αστυνομίας όσο και σε αυτούς που όχι μόνο κατοικούν, αλλά και δραστηριοποιούνται πολιτικά στην περιοχή, ιδίως με πιο συγκρουσιακό τρόπο· αυτούς δηλαδή που αποκαλούνται «ασύμμετροι εχθροί» από το δόγμα της αντιεξέγερσης. Ο σχεδιασμός της ελληνικής αστυνομίας για την ημέρα της επετείου δολοφονίας Γρηγορόπουλου, σύμφωνα με πηγές της ίδιας, προβλέπει το σχηματισμό «δύο τετραγώνων» στα Εξάρχεια (Lifo, 2020). Το πρώτο τετράγωνο περικλείεται από τις οδούς Κωλέττη, Εμμανουήλ Μπενάκη, Ανδρέα Μεταξά και Ζωοδόχου Πηγής όπου βρίσκεται το σημείο της δολοφονίας και όπου η πρόσβαση απαγορεύεται καθολικά ενώ στο δεύτερο τετράγωνο, που σχηματίζεται από τις οδούς Θεμιστοκλέους, Σόλωνος, Χαριλάου Τρικούπη και Αραχώβης, οι έλεγχοι της αστυνομίας στους πολίτες για το λόγο της μετακίνησης τους είναι εντατικοί (Lifo, 2020).

Ο σχεδιασμός της αστυνομίας προβλέπει επίσης κλιμάκωση στην ένταση των παρεμβάσεων της εφόσον υπάρξουν συγκεντρώσεις, ξεκινώντας από τον «ειρηνικό τρόπο» της μετάδοσης ηχητικών μηνυμάτων και της παρέμβασης διαμεσολαβητών έως τον «πολεμικό τρόπο» της καταστολής, των συλλήψεων, της χρήσης χημικών (Lifo, 2020). Οι συνδέσεις που εμφανίζονται στην περίπτωση της περιοχής των Εξαρχείων σε σχέση με την θεωρία των τεσσάρων τετραγώνων του Krulak είναι ορατές. Η αστυνομία εκείνη τη μέρα πρέπει (ή τουλάχιστον δηλώνει ότι) θα διεξάγει ειρηνευτικές διαδικασίες, θα συγκρουστεί (πολεμικά) προς όφελος της δημόσιας υγείας, σε μια περιοχή χωρικά οριοθετημένη σε λίγα οικοδομικά τετράγωνα στο κέντρο της Αθήνας, γνωστά μάλιστα στις εμπλεκόμενες δυνάμεις από προηγούμενες συγκρούσεις.

Οι απόπειρες συγκεντρώσεων στο σημείο της δολοφονίας καταστέλλονται άμεσα και βίαια από τις αστυνομικές δυνάμεις σε όλη την περιοχή των Εξαρχείων (Euronews, 2020). Προσάγονται και συλλαμβάνονται μάλιστα ακόμα και μέλη του Δικηγορικού Συλλόγου που είχαν σπεύσει στο σημείο ώστε να παρέχουν νομική συμπαράσταση στους διαδηλωτές, με τον πρόεδρο του Συλλόγου να μιλάει για παραβίαση του νόμου και πλήγμα στο κράτος δικαίου (Euronews, 2020). Αντίστοιχη καταστολή συναντούν και διαδηλωτές σε άλλες περιοχές της Αθήνας όπου επιχειρούν να πραγματοποιήσουν συγκεντρώσεις και παράλληλα δεκάδες σταθμοί του μετρό (24) κλείνουν σταδιακά με εντολή της ΕΛ.ΑΣ για την αποτροπή συγκεντρώσεων (Euronews, 2020).

4.4 Η περίπτωση της Νέας Σμύρνης

Οι πρώτοι δύο μήνες του 2021 συνεχίζουν να είναι μήνες κατά τους οποίους ισχύουν τα περιοριστικά μέτρα της πανδημίας αφού το lockdown, οι περιορισμοί στις μετακινήσεις και η απαγόρευση των δημόσιων συναθροίσεων συνεχίζουν να είναι σε εφαρμογή. Την Κυριακή 7 Μαρτίου ένας πολίτης ξυλοκοπείται στην κεντρική πλατεία της Νέας Σμύρνης και το γεγονός αυτό γίνεται η αφορμή για το ξέσπασμα κατά της αστυνομικής βίας γενικότερα και για τη διεξαγωγή διαδηλώσεων κατά των περιορισμών του lockdown. Τους μήνες που προηγούνται των γεγονότων της Νέας Σμύρνης παρατηρούνται δύο παράλληλα φαινόμενα που αφορούν την αστυνομία και το σχεδιασμό της. Από τη μία δημιουργούνται συνεχώς νέα σώματα και η αστυνομία ενισχύεται με προσωπικό και από την άλλη συγκεντρώνεται διαμαρτυρία και δημόσιες συναθροίσεις καταστέλλονται ολοένα και πιο βίαια ενώ και τα μέτρα περιορισμού γίνονται ολοένα και πιο σκληρά.

Η αστυνομία κατά τη διάρκεια του lockdown ενισχύεται συνεχώς τόσο σε προσωπικό και υλικοτεχνικές υποδομές όσο και με τη διεύρυνση των σχεδιασμών της. Το χειμώνα του 2020 εξαγγέλλεται η δημιουργία της ΟΠΠΙ (Ομάδα Προστασίας Πανεπιστημιακών Ιδρυμάτων), του αρμόδιου δηλαδή σώματος φύλαξης των ελληνικών πανεπιστημίων. Λίγο καιρό νωρίτερα έχει ιδρυθεί η ΟΔΟΣ (Ομάδα Διαχείρισης και Οριοθέτησης Συναθροίσεων), ενός σώματος που προβλεπόταν από το νόμο 4703/2020 με αρμοδιότητα τη «διαχείριση και οριοθέτηση συγκεντρώσεων χαμηλής και μεσαίας επικινδυνότητας» (ΣΚΑΙ, 2020). Επιπλέον η ελληνική αστυνομία, σύμφωνα με τις εξαγγελίες της κυβέρνησης το Δεκέμβριο του 2020 πρόκειται να ενισχυθεί με την πρόσληψη 5.200 αστυνομικών και την ανανέωση του στόλου των περιπολικών της (DW, 2021). Έτσι η ελληνική αστυνομία καθίσταται δεύτερη σε αναλογία αστυνομικών ανά 100.000 πληθυσμού σε επίπεδο μελών της ΕΕ (DW, 2021). Σε ανακοίνωσή του το Υπουργείο Προστασίας του Πολίτη (2021) απορρίπτει αυτά τα στατιστικά αναφέροντας πως η Ελλάδα είναι στη 10η θέση της σχετικής κατάταξης των χωρών της ΕΕ και πως το μέγεθος του αστυνομικού σώματος οφείλεται στην ενσωμάτωση πολλών αρμοδιοτήτων μεταξύ αυτών και της φύλαξης των συνόρων.

Τους τρεις μήνες που μεσολαβούν από τα γεγονότα στα Εξάρχεια, την ημέρα της επετείου δολοφονίας Γρηγορόπουλου, μέχρι αυτά της Νέας Σμύρνης η στάση της αστυνομίας απέναντι σε διαδηλώσεις και δημόσιες συναθροίσεις είναι ιδιαίτερα σκληρή. Οι πορείες υπέρ του αιτήματος του απεργού πείνας Δ. Κουφοντίνα καταστέλλονται βίαια (ενδεικτικά βλ. Εφ.Συν., 2021). Την ίδια

περίοδο, τους μήνες από τον Ιανουάριο μέχρι και τις αρχές Μαρτίου τα χρονικά και χωρικά περιθώρια για μετακινήσεις στενεύουν. Έτσι η κυκλοφορία στην Αθήνα τα σαββατοκύριακα επιτρέπεται μέχρι τις 7 το απόγευμα (και μόνο για τους βάσιμους λόγους μετακίνησης κατόπιν αποστολής sms) αλλά και στα χωρικά όρια του Δήμου διαμονής ή σε απόσταση 2 χιλιομέτρων από την κατοικία, με εξαίρεση τη μετακίνηση λόγω εργασίας (Lifo, 2021α).

Σε αυτό το πλαίσιο θα λάβουν χώρα τα γεγονότα της Νέας Σμύρνης. Κατά τη διάρκεια αστυνομικών ελέγχων για την τήρηση των περιοριστικών μέτρων στην κεντρική πλατεία της περιοχής ένα κάτοικος που διαμαρτυρήθηκε για τη στάση και τον τρόπο που οι αστυνομικοί διενήργησαν τους ελέγχους σε οικογένειες, ξυλοκοπείται και συλλαμβάνεται. Πολύ γρήγορα η είδηση μεταδίδεται στα μέσα ενημέρωσης και σε ειδησεογραφικές ιστοσελίδες, βασιζόμενη σε πηγές της ελληνικής αστυνομίας με διαφορετική ωστόσο αφήγηση. Σύμφωνα με την ΕΛ.ΑΣ οι αστυνομικοί δέχθηκαν επιθέσεις από ομάδα τριάντα ατόμων ενώ διενεργούσαν ελέγχους και προχώρησαν σε προσαγωγή έντεκα ατόμων (Καθημερινή, 2021). Εξίσου γρήγορα όμως διακινούνται στα social media βίντεο από τη στιγμή του περιστατικού του ξυλοδαρμού του κατοίκου που διαψεύδουν την εκδοχή της ελληνικής αστυνομίας αφού δεν φαίνεται να υπάρχει καμία συμπλοκή μεταξύ αστυνομίας και 30 αγνώστων παρά μόνο ο ξυλοδαρμός του κατοίκου (The Press Project, 2021).

Το απόγευμα της ίδιας μέρας και ενώ η ώρα απαγόρευσης κυκλοφορίας είναι στις 7 το απόγευμα, διοργανώνεται με αυθόρμητο τρόπο πορεία των κατοίκων από το σημείο του περιστατικού στην πλατεία προς το αστυνομικό τμήμα της Νέας Σμύρνης η οποία καταστέλλεται βίαια όταν επιστρέφει στην πλατεία (in.gr, 2021). Η αποτύπωση και αυτών των περιστατικών σε βίντεο αλλά και η γενικότερη υποστήριξη των κατοίκων της γειτονιάς από τα μπαλκόνια τους προς τους διαδηλωτές (in.gr, 2021) καθιστά τις αστυνομικές δυνάμεις ευάλωτες τόσο στο επιχειρησιακό πεδίο όσο και στο πεδίο της επικοινωνιακής διαχείρισης. Το αρχηγείο της ελληνικής αστυνομίας συναντά δυσκολίες τόσο στην εφαρμογή των ελέγχων για την τήρηση των μέτρων όσο και στην δημόσια σφαίρα όπου η αφήγησή της διαψεύδεται. Την μεθεπόμενη μέρα, στις 9 Μαρτίου, κόμματα, οργανώσεις και συλλογικότητες της περιοχής καλούν σε διαμαρτυρία για τα γεγονότα η οποία σύντομα παίρνει χαρακτηριστικά αμφισβήτησης των μέτρων και της αναγκαιότητας του lockdown.

Την Τρίτη 9 Μαρτίου 2021 χιλιάδες κόσμου συγκεντρώνονται στην πλατεία της Νέας Σμύρνης με σκοπό να διαδηλώσουν. Πρόκειται για μια άνευ προηγουμένων στιγμή για την Νέα Σμύρνη αφού ποτέ ξανά δεν έχει διεξαχθεί μια τόσο μαζική διαδήλωση στους δρόμους της. Η Νέα Σμύρνη διαφέρει από άλλες περιοχές της Αθήνας όπου διαδηλώσεις και επεισόδια συμβαίνουν συχνότερα. Πρόκειται για μια περιοχή που κατοικείται από μεσοαστικά στρώματα ενώ φαινόμενα βίαιης πολιτικής δράσης δεν έχουν συμβεί στο πρόσφατα παρελθόν και οι σχεδιασμοί της αστυνομίας δεν περιλαμβάνουν σχέδια καταστολής στη Νέα Σμύρνη, όπως π.χ. στα Εξάρχεια. Η απουσία σχεδίων, η άγνοια του πεδίου τόσο από μεριάς των διαδηλωτών όσο και από μεριάς αστυνομίας αλλά και η ευρύτερη κοινωνική ένταση που υπάρχει λόγω των μέτρων και του lockdown, δημιουργούν ένα τελείως αχαρτογράφητο χωρικό και ανθρωπινό πεδίο.

Η πορεία σύντομα καταστέλλεται. Υπάρχουν συμπλοκές στους κεντρικούς δρόμους και στα στενά της περιοχής μεταξύ ομάδων διαδηλωτών και αστυνομικών δυνάμεων. Τα επεισόδια επικεντρώνεται αρχικά μπροστά στο αστυνομικό τμήμα της Νέας Σμύρνης και στους δρόμους γύρω από την πλατεία. Κατά τη διάρκεια αυτών ένας αστυνομικός τραυματίζεται μετά από επίθεση και το σχετικό βίντεο του ξυλοδαρμού του διοχετεύεται σε σχεδόν ζωντανή σύνδεση στα τηλεοπτικά κανάλια (CNN Greece, 2021). Η εικόνα αυτή θα ωθήσει τον Έλληνα πρωθυπουργό να απευθύνει διάγγελμα το ίδιο βράδυ καλώντας τους νέους σε «αυτοσυγκράτηση και ψυχραιμία» επιτιθέμενος στους πολιτικούς του αντιπάλους στους οποίους καταλογίζει προσπάθειες διχασμού της κοινωνίας (News247, 2021α). Βέβαια η έκκληση είναι μονομερής αφού δεν υπάρχει αντίστοιχη αντίδραση της κυβέρνησης τόσο στο περιστατικό ξυλοδαρμού του κατοίκου στην πλατεία δύο μέρες πριν ούτε για τα γεγονότα αστυνομικής αυθαιρεσίας το ίδιο βράδυ στη Νέα Σμύρνη.

Ενώ ο κόσμος που συμμετείχε στη συγκέντρωση έχει διασκορπιστεί και τα επεισόδια έχουν τελειώσει, κάνουν την εμφάνιση τους στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης πολλά βίντεο που καταγράφουν σκηνές αστυνομικής βίας κατά πολιτών και κατοίκων που δεν συμμετείχαν απαραίτητα στη συγκέντρωση και σε πολλές περιπτώσεις μακριά από τους δρόμους των επεισοδίων (News247, 2021β). Η καταγραφή μέσω βίντεο γίνεται από κατοίκους της περιοχής που από τα μπαλκόνια τους καταγράφουν τις αστυνομικές δυνάμεις και μέσω των social media διοχετεύουν αυτές τις εικόνες ((News247, 2021β).

Η επικοινωνία παίζει κομβικό ρόλο σε αυτή την περίπτωση. Η προσπάθεια της ελληνικής αστυνομίας τις μέρες των γεγονότων της Νέας Σμύρνης είναι να κυριαρχήσει στο λεγόμενο «πόλεμο της πληροφορίας» ή σε αυτό που αναφέρεται παραπάνω (Κεφάλαιο 3) ως «τέταρτο τετράγωνο». Όπως έχει ήδη αναφερθεί, στο πλαίσιο των αστικών επιχειρήσεων η επικράτηση στο πεδίο της πληροφορίας είναι εξίσου σημαντική με την επικράτηση στο πεδίο της μάχης. Η προσπάθεια της ελληνικής αστυνομίας κατά τη διάρκεια των συγκρούσεων στη Νέα Σμύρνη είναι να κάνει κυρίαρχη την αφήγησή της για τα γεγονότα, τόσο του ξυλοδαρμού του πολίτη στις 7 Μαρτίου όσο και για τα επεισόδια στις 9 Μαρτίου. Φαίνεται να αποτυγχάνει, ή σε κάθε περίπτωση να συναντά δυσκολίες, αφού βίντεο που δεν διαχειρίζεται το επιτελείο της αστυνομίας ανεβαίνουν στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, προβάλλονται σε χιλιάδες ανθρώπους και πλαισιώνουν τα γεγονότα με τρόπο που αναδεικνύει την αστυνομία ως δύναμη βίαιης καταστολής και όχι ως εγγυήτρια δύναμη της τήρησης των μέτρων και της κοινωνικής ειρήνης όπως πιθανόν το επιτελείο της θα ήθελε.

Πολύ σύντομα το Υπουργείο Προστασίας του Πολίτη διαπιστώνει πως υπάρχει πρόβλημα. Σε ένα εκτενές δελτίο τύπου επισημαίνεται το πρόβλημα των «αποσπασματικών βίντεο και εικόνων» που «πλημμυρίζουν το διαδίκτυο» και δημιουργούν κλίμα εις βάρος των αστυνομικών δυνάμεων ενώ δεν καταγράφουν ολόκληρο το περιστατικό παρά μόνο την (βίαιη) αντίδραση της αστυνομίας (Υπουργείο Προστασίας του Πολίτη, 2021). Δύο εβδομάδες μετά τα γεγονότα της Νέας Σμύρνης ο Μ. Χρυσοχοϊδης ανακοινώνει την πιλοτική εφαρμογή καμερών στις στολές των ομάδων ΟΠΚΕ και ΔΡΑΣΗ με τη φράση «μία εικόνα, ένας ήχος, όλη η αλήθεια» (Πρώτο Θέμα, 2021) σε αντιδιαστολή με την «αποσπασματική» καταγραφή των γεγονότων από τους πολίτες. Το μακροσκελές δελτίο τύπου που εξέδωσε το Υπουργείο μετά το πέρας των γεγονότων με τίτλο «42 αλήθειες για την Αστυνομική αυθαιρεσία και υπέρμετρη βία» είναι επίσης μια προσπάθεια να παρουσιαστεί ένα διαφορετικό πρόσωπο της αστυνομίας που εκπαιδεύει τα μέλη της μέσω διαλέξεων και σεμιναρίων, παρέχει ψυχολογική υποστήριξη, συλλέγει καταγγελίες και προσπαθεί να αντιμετωπίσει φαινόμενα αυθαιρεσίας (Υπουργείο Προστασίας του Πολίτη, 2021). Σκοπός είναι να αποσυνδεθεί η ΕΛ.ΑΣ από τις εικόνες βίας και καταστολής των προηγούμενων ημερών. Αξιοσημείωτη επίσης είναι και η αντίδραση συλλογικοτήτων και φορέων σε διάφορες περιοχές της Αθήνας (και της υπόλοιπης Ελλάδας) το αμέσως επόμενο σαββατοκύριακο από τα γεγονότα της Νέας Σμύρνης, που διαδηλώνουν κατά της αστυνομικής βίας και επανακαταλαμβάνουν το δημόσιο χώρο δίχως καταστολή από την αστυνομία (Lifo, 2021β). Τα γεγονότα της Νέας Σμύρνης

θα αποτελέσουν κομβικό γεγονός για την συνέχιση της κυβερνητική πολιτικής περιορισμού του ιού. Το εξάμηνο lockdown εντέλει τελειώνει στις αρχές του Μαΐου του 2021.

Συμπεράσματα και συζήτηση

Η μελέτη της πανδημίας και των μέτρων περιορισμού της διασποράς του ιού στην Αθήνα την περίοδο 2020-2021 παρουσιάζει πλούσιο ερευνητικό ενδιαφέρον καθώς επιτρέπει πολλαπλές αναγνώσεις των κοινωνικών φαινομένων και των χωρικών μεταλλαγών που συμβαίνουν στην πόλη. Η πανδημία είναι εξ ορισμού μια βιοπολιτική συνθήκη: την περίοδο του covid-19 και του lockdown στην Αθήνα οι ζωές των κατοίκων και των πολιτών τίθενται υπό τον έλεγχο της κρατικής εξουσίας. Όχι μόνο το κράτος θέτει περιορισμούς στις μετακινήσεις περιορίζοντας δραστικά τον πολιτικό βίο αλλά επιπλέον οι ζωές των κατοίκων εξαρτώνται σε μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό από την ετοιμότητα του κρατικού μηχανισμού να αντιμετωπίσει την επερχόμενη επιδημική έκρηξη. Για την κυρίαρχη αφήγηση ωστόσο οι ζωές κάποιων κατοίκων φαίνεται να μην έχουν ίση αξία, σα να πρόκειται για «γυμνές ζωές», χωρίς δικαιώματα και ελευθερίες. Ανάμεσα σε πολλούς άλλους πληθυσμούς (πχ μετακινούμενοι πληθυσμοί στα camps) διαδηλωτές που βρίσκονται σε δημόσιους χώρους ή ακόμα και κάτοικοι σε πλατείες της γειτονιάς τους αντιμετωπίζονται σαν «γυμνές ζωές» αποστειρωμένοι από κάθε δικαίωμα τους στο δημόσιο πεδίο.

Η πανδημία είναι λοιπόν μια κατεξοχήν κατάσταση εξαίρεσης όχι όμως μόνο γιατί κατά τη διάρκεια της αναστέλλεται το κράτος δικαίου και η χώρα κηρύσσεται σε κατάσταση έκτακτης ανάγκης. Είναι κατάσταση εξαίρεσης γιατί αποτελεί ευκαιρία για την κυρίαρχη αφήγηση να μονιμοποιήσει τα έκτακτα μέτρα που λαμβάνονται κατά τη διάρκεια του lockdown και των περιορισμών στην μετακίνηση. Η ψήφιση του νόμου για τον περιορισμό των διαδηλώσεων, η δημιουργία της πανεπιστημιακής αστυνομίας και η εγκατάσταση καμερών στις στολές των αστυνομικών είναι κάποιες όψεις της διαδικασίας αυτής. Τα έκτακτα μέτρα τείνουν να γίνουν μόνιμα και η πανδημία χρησιμοποιείται (όπως και η τρομοκρατία μετά τις επιθέσεις τις 11ης Σεπτεμβρίου) ως ευκαιρία για την κανονικοποίηση πολιτικών ελέγχου και καταστολής. Η εξαίρεση ενσωματώνεται στο «κανονικό» υπόδειγμα διακυβέρνησης.

Είναι γεγονός, όπως συμπεραίνει ο Agamben, πως η έννοια της τρομοκρατίας όπως διαμορφώθηκε τα πρώτα χρόνια του 21ου αιώνα έχει πάψει σταδιακά να αποτελεί δικαιολογία για την υιοθέτηση και εφαρμογή μέτρων εξαίρεσης στο δυτικό κόσμο. Ταυτόχρονα αναδύεται μια νέα τάση, αυτή του «υγιεινισμού», ενός τρόπου ζωής που επικεντρώνεται στην ατομική υγεία και ευημερία και

στην ουσία πρόκειται για ένα ακόμη βιοπολιτικό εργαλείο. Ο υγιεινισμός εντάσσεται με απόλυτα ταιριαστό τρόπο στο κυρίαρχο αφήγημα για την ανάγκη προστασίας και υπεράσπισης της δημόσιας υγείας.

Η ιδιαιτερότητα του πλαισίου του αθηναϊκού lockdown έγκειται στο γεγονός ότι το πεδίο της κατάστασης εξαίρεσης δεν είναι εκτός πόλης όπως π.χ. το στρατόπεδο του Guantanamo ή τα camps των προσφύγων ανά την ελληνική επικράτεια, αλλά ότι η εξαίρεση συμβαίνει μέσα στην πόλη, στους δρόμους και τις πλατείες της Αθήνας. Η πόλη φυσικά νοείται ως ο σχηματισμός εκείνος, με τις κοινωνικές, πολιτικές και οικονομικές δραστηριότητες, που συγκροτεί κοινότητα πολιτών. Αυτή η πόλη είναι στο στόχαστρο της εξαίρεσης στο αθηναϊκό lockdown. Όπως στο εξώφυλλο του Λεβιάθαν οι μόνοι που έχουν δικαίωμα να κυκλοφορούν στην πόλη κατά την περίοδο της πανούκλας είναι οι «ένοπλοι φρουροί», έτσι και στην Αθήνα οι μόνοι που μπορούν ανενόχλητοι να βρίσκονται στους δρόμους είναι οι αστυνομικές δυνάμεις οι οποίες μετατρέπουν σε στρατόπεδο την πόλη και τους έγκλειστους κατοίκους της.

Η δυσκολία καθορισμού του εχθρού (αφού δεν πρόκειται για κάποια συγκροτημένη αντίπαλη δύναμη), η αόρατη φύση του ιού αλλά και η ανάγκη για προστασία της δημόσιας υγείας συντείνουν στην ανάγκη εύρεσης ενός θεωρητικού σχήματος για να σχηματιστεί ο εχθρός. Ο ιός είναι αόρατος στα διαγγέλματα αλλά είναι αναγκαίο να αποκτήσει ορατότητα στο πεδίο. Σύντομα, αμέσως μετά τη λήξη του πρώτου lockdown και τα γεγονότα στην περίπτωση της Κυψέλης, οι δημόσιες συναθροίσεις κάθε είδους, είτε πρόκειται για διαδηλώσεις είτε για παρουσία στο δημόσιο χώρο αναδεικνύονται σε επικίνδυνες και εχθρικές συμπεριφορές απέναντι στην κοινή προσπάθεια της πολιτείας για προστασία της ατομικής και δημόσιας υγείας.

Το θεωρητικό σχήμα του αόρατου εχθρού ωστόσο φέρνει μαζί του και τους μηχανισμούς εκείνους που συναντώνται σε άλλα ιστορικά πλαίσια, κυρίως σε αστικές ασύμμετρες συγκρούσεις, και συνδέονται με την κατασκευή ή την αντιμετώπιση αόρατων εχθρών. Οι μηχανισμοί της αντιεξέγερσης, η όλο και πιο δυσδιάκριτη διαχωριστική γραμμή μεταξύ αστυνομικών και στρατιωτικών επιχειρήσεων και οι αστικές επιχειρήσεις είναι χρήσιμα εργαλεία για τη μελέτη της αντιμετώπισης του αόρατου εχθρού στην Αθήνα της πανδημίας. Οι συγκρούσεις μεταξύ διαδηλωτών και αστυνομικών δυνάμεων είναι μια μάχη που αναλύεται υπό το πρίσμα της θεωρίας της αντιεξέγερσης, σαν οι πολίτες να είναι ο αόρατος εχθρός.

Οι δημόσιοι χώροι της Αθήνας, ανάμεσα τους τα Εξάρχεια, η Κυψέλη, η Νέα Σμύρνη, το κέντρο της Αθήνας καθίστανται χώροι που πρέπει συνεχώς να παράγουν άγχος και φόβο. Συνδεδεμένος άρρηκτα με την μετάδοση του ιού στην κυρίαρχη αφήγηση, ο δημόσιος χώρος προβληματοποιείται ως επικίνδυνος όχι μόνο επειδή οι εν δυνάμει φορείς του ιού (στην τελική ανάλυση όλα τα άτομα) κυκλοφορούν σε αυτόν αλλά και επειδή συγκεκριμένες συλλογικές δραστηριότητες είναι επικίνδυνες όπως οι συγκεντρώσεις για το Πολυτεχνείο, για το Γρηγορόπουλο ή για την αστυνομική βία στη Νέα Σμύρνη, ή ακόμα και συναθροίσεις νέων (Κυψέλη) ή κατοίκων όλων των ηλικιών (Νέα Σμύρνη). Έτσι ο δημόσιος χώρος μπορεί να προστατευθεί μόνο με επιτήρηση και έλεγχο. Αυτό προσπαθεί να εμπεδώσει η πολιτική περιορισμών των μετακινήσεων αλλά και η καταστολή στις πλατείες και στους δρόμους.

Οι τέσσερις μελέτες περίπτωσης μπορεί να αφορούν διαφορετικούς τόπους σε διαφορετικούς χρόνους όμως είναι γεγονότα στην ίδια τροχιά ασφαλειοποίησης και ενίσχυσης του κατασταλτικού ρόλου της αστυνομίας την περίοδο του lockdown. Από την εξέταση των περιπτώσεων φαίνεται πως όσο περνάει ο χρόνος η αστυνομία ενισχύεται υπηρεσιακά και υλικοτεχνικά, γίνεται βιαιότερη επιχειρησιακά και ενσωματώνει συνεχώς εργαλεία ειδικά σχεδιασμένα για τις αστικές επιχειρήσεις. Στην Κυψέλη η καταστολή των ατόμων που βρίσκονται στην πλατεία γίνεται με τρόπο άτακτο και ξαφνικό. Στην επέτειο του Πολυτεχνείου η αστυνομία εφαρμόζει έναν σχεδιασμό απέναντι σε έναν αόρατο εχθρό που η ίδια εντοπίζει στις συγκεντρώσεις και στα σώματα των διαδηλωτών. Στα Εξάρχεια τη μέρα της επετείου δολοφονίας Γρηγορόπουλου η ΕΛ.ΑΣ αποκλείει ολόκληρα οικοδομικά τετράγωνα και καταστέλλει όποιον βρεθεί εντός αυτών. Στη Νέα Σμύρνη οι αστυνομικές δυνάμεις βρίσκονται πραγματικά σε πόλεμο με ένα ασύμμετρο εχθρό αφού τόσο το συγκεκριμένο αστικό περιβάλλον είναι άγνωστο στο επιτελείο της αστυνομίας, αφού δεν υπάρχει προηγούμενο κάποιας μεσαίας ή υψηλής έντασης καταστολής, όσο και γιατί τα άτομα που συμμετέχουν μαζικά είναι κάτοικοι και πολίτες της γειτονιάς. Έτσι η ΕΛ.ΑΣ πρέπει να εφαρμόσει τακτικές του «πολέμου των τεσσάρων τετραγώνων», να επικρατήσει τόσο στο φυσικό πεδίο, δηλαδή να καταστείλει τις συγκεντρώσεις στους δρόμους, αλλά και να επικρατήσει στο πεδίο της πληροφορίας, δηλαδή να κάνει την αφήγησή της κυρίαρχη.

Η αστυνομία ωστόσο συνεχίζει να ηττάται στον πόλεμο της πληροφορίας, όπως καταδεικνύει η περίπτωση της Νέας Σμύρνης όπου τα βίντεο των κατοίκων κυριαρχούν στο διαδίκτυο και

κερδίζουν τη μάχη της πληροφορίας. Με βάση το δόγμα της αντιεξέγερσης σκοπός των επιτελείων είναι η διακοπή της σχέσης του ασύμμετρου εχθρού με τους κατοίκους μιας περιοχής. Τι γίνεται όμως όταν οι ίδιοι οι κάτοικοι είναι ο ασύμμετρος εχθρός; Αφού όλοι οι κάτοικοι φέρουν εν δυνάμει τον ιό και αφού όσοι και όσες βρίσκονται στο δημόσιο χώρο αντιμετωπίζονται ως νοσούντες, ο πληθυσμός γίνεται το πεδίο των αστυνομικών επιχειρήσεων. Στην περίπτωση των Εξαρχείων, ο επιχειρησιακός σχεδιασμός των δύο τετραγώνων είναι ενδεικτικός αφού όποιο άτομο βρίσκεται, ακόμα και μόνο του, στην περιοχή αντιμετωπίζεται ως εχθρός. Ακόμα μεγαλύτερης έντασης μπορεί να θεωρηθεί η καταστολή στη Νέα Σμύρνη αφού είναι ακόμα πιο εμφανής η αντιμετώπιση του πληθυσμού της σα να πρόκειται για έναν αόρατο και ασύμμετρο εχθρό.

Η Αθήνα του lockdown θυμίζει και είναι μία πανδημική πόλη και ως εκ τούτου μια πόλη σε κατάσταση εξαίρεσης. Οι μετακινήσεις είναι περιορισμένες, τα δικαιώματα και οι ελευθερίες είναι σε αναστολή και οι πολίτες καθολικά θεωρούνται εν δυνάμει φορείς του ιού. Η αορατότητα του ιού τον καθιστά ασύμμετρη δύναμη και εχθρό που γίνεται ορατός όταν κάτοικοι και πολίτες της Αθήνας βρίσκονται στο δημόσιο χώρο. Οι περιπτώσεις που μελετώνται προσπαθούν να φωτίσουν αυτό ακριβώς το σημείο, πως δηλαδή ο ιός και τα σώματα των πολιτών που βρίσκονται στο δημόσιο χώρο ταυτίζονται για την κυρίαρχη αφήγηση και τις δυνάμεις καταστολής και αντιμετωπίζονται όπως όλοι οι αόρατοι εχθροί. Ο πληθυσμός της Αθήνας εκτός από κομμάτι του πεδίου μάχης γίνεται και θεατής της μάχης βρισκόμενος με πολλαπλό τρόπο στο κέντρο της. Η πανδημία τελειώνει, ωστόσο αφήνει πίσω της μέτρα, απαγορεύσεις και καταστολή ως παρακαταθήκη.

Βιβλιογραφία:

Aderson, G. (2016). Teaching the Police to Wage the “Three Block War”, *Small Wars Journal*. Διαθέσιμο στο: <https://smallwarsjournal.com/blog/teaching-the-police-to-wage-the-%E2%80%9Cthree-block-war%E2%80%9D> Ανακτήθηκε στις 25/11/2023.

Agamben, G. (2013). *Κατάσταση Εξαιρέσεως: Όταν η «έκτακτη ανάγκη» μετατρέπει την εξαίρεση σε κανόνα*. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.

Agamben, G. (2018). *Homo Sacer. Κυρίαρχη εξουσία και γυμνή ζωή*. Αθήνα: Εκδόσεις Έρμα.

Agamben, G. (2020, 2 Μαρτίου). *Η κατάσταση εξαίρεσης προκαλούμενη από μία αδικαιολόγητη έκτακτη ανάγκη*. Αυτολεξεί. Διαθέσιμο στο: https://www.aftoleksi.gr/2020/03/02/tzortzio-agkampen-katastasi-exairesis-prokaloymeni-mia-adikaiologiti-ektakti-anagki/?fbclid=IwAR2qoa2fpRw6netgLs_NRn29Lt3ljrLdAmRg56flfqCI7UoA18Sb7VLEXeI Ανακτήθηκε στις 25/11/2023.

Annis, F. (2020). *Krulak Revisited: The Three-Block War, Strategic Corporals, and the Future Battlefield*, Modern War Institute. Διαθέσιμο στο: <https://mwi.usma.edu/krulak-revisited-three-block-war-strategic-corporals-future-battlefield/> Ανακτήθηκε στις 25/11/2023.

Apatinga, G.A. (2017). “State of Exception”: A Tool for Fighting Terrorism, *Journal of Law, Policy and Globalization*, Vol. 66, σ. 108-115.

Baxter, P. & Jack, S. (2008). Qualitative Case Study Methodology: Study Design and Implementation for Novice Researchers, *The Qualitative Report*, Vol.13 No.4, σ. 544-559. Διαθέσιμο στο <http://www.nova.edu/ssss/QR/QR13-4/baxter.pdf> Ανακτήθηκε στις 25/11/2023.

Graham, T. (2006). Cities and the ‘War on Terror’, *International Journal of Urban and Regional Research*, Vol. 30 (2), σ. 255-276.

Krulak, C.C. (1999). The strategic corporal: Leadership in the three-block war, *Leatherneck*; Jan 1999; 82, 1; Marine Corps Gazette & Leatherneck Magazine of the Marines, σ. 14-17.

Lewis, C.W. (2005). The Clash between Security and Liberty in the U.S. Response to Terror, *Public Administration Review*, Vol. 65 (1), σ. 18-30.

Mattis, J. & Hoffman, F. (2005). Future Warfare: The Rise of Hybrid Wars, *US Naval Institute Proceedings Magazine*, Vol. 132/11/1,233.

Micha, I & Koutrolikou P. (2019). «Fear and the city», στο Orum, A. M. (επιμ.). *The Wiley-Blackwell Encyclopedia of Urban and Regional Studies, Volume II*, σ. 581-586, West Sussex: John Willey & Sons Ltd.

Moustou, A. (2021). Human Rights and the State of Exception in the Covid-19 Era: The Cases of Hungary and Poland, *HAPSc Policy Briefs* 2(2), σ. 39-49.

Μπιτσώρης, Β. (2020). Ο Agamben και ο κορωνοϊός: κατάσταση εξαίρεσης και βιοπολιτική, *Σύγχρονα Θέματα*, Τεύχος 147-8, σ. 13-17.

Νικολοπούλου, Κ. & Ψυλλάκου, Έ. (2020). «Νομιμοποίηση χωρίς διαβούλευση. Ασκήσεις συμμόρφωσης στις μέρες του κορωνοϊού», στο Καπόλα, Π., Κουζέλης, Γ., Κωνσταντάς, Ο. (επιμ.). *Αποτυπώσεις σε στιγμές κινδύνου*, σ. 99-106. Αθήνα: Εκδόσεις Νήσος / Εταιρεία Μελέτης των Επιστημών του Ανθρώπου.

Τσιμουρής, Γ. (2020). «Γυμνές ζωές», ανάμεσα στην ανθρωποφοβία και τον «ολόγυμνο» ηγεμόνα: Ο Νεοφιλελευθερισμός της απομόνωσης, στο Καπόλα, Π. Κουζέλης, Γ. & Κωνσταντάς, Ο. (επιμ.), *Τοπικά Ιθ' Αποτυπώσεις σε μια στιγμή κινδύνου*. Αθήνα: Εκδόσεις Νήσος, σ.77-82.

US Army Field Manual 3-06 (2006). Urban Operations, Washington, DC: Headquarters Department of the Army. Διαθέσιμο στο: http://armypubs.army.mil/doctrine/DR_pubs/dr_a/pdf/fm3_06.pdf. Ανακτήθηκε στις 25/11/2023.

Yin, R. K. (2003). *Case study research: Design and methods* (3rd ed.). CA, Sage: Thousand Oaks.

Φιλιππίδης, Χ. (2016). *Μικροί Πόλεμοι σε Μεγάλες Πόλεις: Μιλιταριστικές Προβληματοποιήσεις των Ανορθόδοξων (Ανθρώπινων) Γεωγραφιών*. Αθήνα: Διδακτορική διατριβή, ΕΜΠ.

Φιλιππίδης, Χ. (2020). «Είμαστε σε πόλεμο με έναν αόρατο εχθρό»: Πανδημία, Βιοπολιτική και αντιεξέγερση. Αθήνα: : Εκδόσεις futura.

Χαν, Μ.Π. (2019). *Η αγωνία του έρωτα*. Αθήνα: Εκδόσεις opera.

Ηλεκτρονικές πηγές

CNN Greece (2021). *Νέα Σμύρνη: Σοβαρά επεισόδια με τέσσερις αστυνομικούς τραυματίες*. Διαθέσιμο στο <https://www.cnn.gr/ellada/story/257552/nea-smyrni-syggkentrosi-diamartyrias-ton-katoikon-enantia-stin-astynomiki-via> Ανακτήθηκε στις 30/11/2023.

DW (2021). *Ελλάδα: «Παντού αστυνομικοί, πουθενά γιατροί»*. Διαθέσιμο στο <https://www.dw.com/el/%CE%B5%CE%BB%CE%BB%CE%AC%CE%B4%CE%B1%CF%80%CE%B1%CE%BD%CF%84%CE%BF%CF%8D%CE%B1%CF%83%CF%84%CF%85%CE%BD%CE%BF%CE%BC%CE%B9%CE%B%CE%BF%CE%AF%CF%80%CE%BF%CF%85%CE%B8%CE%B5%CE%BD%CE%AC%CE%B3%CE%B9%CE%B1%CF%84%CF%81%CE%BF%CE%AF/a-56461646> Ανακτήθηκε στις 30/11/2023.

Gov.gr *Βεβαίωση Άδειας Κυκλοφορίας. Οδηγίες προς τους Πολίτες*. Διαθέσιμο στο <https://forma.gov.gr/> Ανακτήθηκε στις 30/11/2023.

Έθνος (2020α). *Πρωτομαγιά με social distancing στο Σύνταγμα: Η εντυπωσιακή παράταξη του ΠΑΜΕ.* Διαθέσιμο: https://www.ethnos.gr/ellada/103084_protomagia-me-social-distancing-sto-syntagma-i-entyposiaki-parataxi-toy-pame Ανακτήθηκε στις 30/11/2023.

Έθνος (2020β). *Διαδηλώσεις και πορείες: Στη Βουλή το νομοσχέδιο - Όλα όσα προβλέπει.* Διαθέσιμο στο <https://www.ethnos.gr/greece/article/112929/diadhloseiskaiporeiessthboylhtonomosxedioolaosaproblepei> Ανακτήθηκε στις 30/11/2023.

Εφ.Συν. (2020α). *Εμμένει στα σαθρά σενάρια για προβοκάτσια στην Κυψέλη.* Διαθέσιμο στο https://www.efsyn.gr/politiki/kybernisi/242796_emmenei-sta-sathra-senaria-gia-probokatsia-stin-kypseli Ανακτήθηκε στις 30/11/2023.

Εφ.Συν. (2020β). *Σύγκρουση στη Βουλή για το Πολυτεχνείο.* Διαθέσιμο: <https://www.efsyn.gr/node/268342> Ανακτήθηκε στις 30/11/2023.

Εφ.Συν. (2021). *Επεισόδια και προσαγωγές στη νέα συγκέντρωση για τον Κουφοντίνα.* Διαθέσιμο στο https://www.efsyn.gr/ellada/koinonia/282260_epeisodia-kai-prosagoges-sti-nea-sygentrosi-gia-ton-koyfontina Ανακτήθηκε στις 30/11/2023.

Euronews (2020). *Επέτειος Γρηγορόπουλου: Πάνω από 100 προσαγωγές στην Αθήνα.* Διαθέσιμο στο <https://gr.euronews.com/2020/12/06/epeteios-grigoropoulou-sarotikoi-astynomikoi-elegxoi-sthn-athina> Ανακτήθηκε στις 30/11/2023.

Η Αυγή (2020). *Χρυσοχοϊδης / Οι διαδηλώσεις γεννάνε αρρώστια, δε θα γίνει πορεία για το Πολυτεχνείο.* Διαθέσιμο: https://www.avgi.gr/koinonia/371675_oi-diadiloseis-gennane-arrostia-de-tha-ginei-poreia-gia-to-polytehneio Ανακτήθηκε στις 30/11/2023.

iefimerida (2020). *Πολυτεχνείο 2020: Μια διαφορετική επέτειος, με μάσκες -Με το ΚΚΕ να ξεπερνά τα όρια και σόου από Βαρουφάκη.* Διαθέσιμο στο <https://www.iefimerida.gr/ellada/polytehneio-2020-diaforetiki-epeteios-me-maskes> Ανακτήθηκε στις 30/11/2023.

Infolibre (2020). *Άγρια καταστολή της αστυνομίας, προσαγωγές και ξυλοδαρμοί στην Κυψέλη.* Διαθέσιμο στο <https://infolibre.gr/2020/05/09/agria-katastoli-tis-astynomias-prosagoges-kai-xylodarmoi-stin-kypseli/> Ανακτήθηκε στις 30/11/2023.

in.gr (2021). *Νέα Σμύρνη: Πορεία μετά τα επεισόδια στην πλατεία.* Διαθέσιμο στο <https://www.in.gr/2021/03/07/greece/poreia-sti-nea-smyrni-meta-ta-episodesia-stin-plateia/> Ανακτήθηκε στις 30/11/2023.

Καθημερινή (2020). *Προσαγωγές σε Πολυτεχνείο και Πολυτεχνειούπολη Ζωγράφου.* Διαθέσιμο: <https://www.kathimerini.gr/society/561156697/epicheirisi-ekkenosis-toy-polytechneyoy/> Ανακτήθηκε στις 30/11/2023.

Καθημερινή (2021). *Ένταση μεταξύ αστυνομίας και 30 ατόμων - 11 προσαγωγές.* Διαθέσιμο στο <https://www.kathimerini.gr/society/561287791/nea-smyrni-epithesi-30-atomon-kata-astynomikon-tis-dias/> Ανακτήθηκε στις 30/11/2023.

Le Monde (2020). Giorgio Agamben: « *L'épidémie montre clairement que l'état d'exception est devenu la condition normale*» Διαθέσιμο στο https://www.lemonde.fr/idees/article/2020/03/24/giorgio-agamben-l-epidemie-montre-clairement-que-l-etat-d-exception-est-devenu-la-condition-normale_6034245_3232.html Ανακτήθηκε στις 30/11/2023.

Lifo (2020). *Επέτειος δολοφονίας Γρηγορόπουλου: Το σχέδιο των «δύο τετραγώνων» - Drones, ελικόπτερα και 5.000 αστυνομικοί* Διαθέσιμο στο <https://www.lifo.gr/now/greece/epeteios-dolofonias-grigoropoyloy-shedio-ton-dyo-tetragonon-drones-elikoptera-kai-5000?fbclid=IwAR2ptNI3UOgoA2Cj0OyH5i9LXpT4ZwOLHdwtUgu4dK5SG-gcwnpA0AxwU4> Ανακτήθηκε στις 30/11/2023.

Lifo (2021α). *Lockdown: Νέο ωράριο στην απαγόρευση κυκλοφορίας το Σ/Κ - Τι άλλαξε στα SMS 2,4 & 6.* Διαθέσιμο στο <https://www.lifo.gr/now/greece/lockdown-neo-orario-stin-apagoreysi-kykloforias-sk-ti-allaxe-sta-sms-24-6> Ανακτήθηκε στις 30/11/2023.

Lifo (2021β). *Συγκεντρώσεις διαμαρτυρίας κατά της αστυνομικής βίας σε πολλές πλατείες της Ελλάδας.* Διαθέσιμο στο <https://www.lifo.gr/now/greece/sygentroseis-diamartyrias-kata-tis-astynomikis-bias-se-polles-plateies-tis-elladas> Ανακτήθηκε στις 30/11/2023.

News247 (2021α). *Ο διχασμός δεν παίρνει likes: Οργή στα social media για το διάγγελμα Μητσοτάκη.* Διαθέσιμο στο <https://www.news247.gr/politiki/diaggelma-mitsotaki-ta-social-media-ton-katigoroyn-gia-ethniko-dichasmo.9167233.html> Ανακτήθηκε στις 30/11/2023.

News247 (2021β). *Νέα Σύμρνη: Όλα τα βίντεο με τα περιστατικά αστυνομικής βίας.* Διαθέσιμο στο [https://www.news247.gr/koinonia/nea-smyrni-ola-ta-vinteo-me-ta-peristatika-astynomikis-bias.9167097.html](https://www.news247.gr/koinonia/nea-smyrni-ola-ta-vinteo-me-ta-peristatika-astynomikis-bias) Ανακτήθηκε στις 30/11/2023.

Πρώτο Θέμα (2020α). *Νομοσχέδιο για διαδηλώσεις: Ψηφίζεται στη Βουλή εν μέσω δύο συγκεντρώσεων στο κέντρο της Αθήνας.* Διαθέσιμο στο <https://www.protothema.gr/politics/article/1024884/nomoshedio-gia-diadiloseis-psifizetai-sti-vouli-en-meso-duo-sugedroseon-sto-kedro-tis-athinas/> Ανακτήθηκε στις 30/11/2023.

Πρώτο Θέμα (2020β). *Πάρτι στις πλατείες: «Ανταρτοπόλεμος» τις νύχτες - Η παγίδα που κρύβει ο συνωστισμός.* Διαθέσιμο στο <https://www.protothema.gr/greece/article/1003957/parti-stis-plateies-adartopolemos-tis-nuhtes-i-pagida-pou-kruvei-o-sunostismos/> Ανακτήθηκε στις 30/11/2023.

Πρώτο Θέμα (2021). *Χρυσοχοϊδης για τις κάμερες στους αστυνομικούς: «Μια εικόνα, ένας ήχος, όλη η αλήθεια»* Διαθέσιμο στο <https://www.protothema.gr/greece/article/1107878/hrushoidis-gia-tis-kameres-stous-astynomikous-mia-eikona-enas-ihos-oli-i-alitheia/> Ανακτήθηκε στις 30/11/2023.

ΣΚΑΙ (2020). *ΟΔΟΣ: Αυτή είναι νέα αστυνομική ομάδα που έδρασε στο Πολυτεχνείο – Ο ρόλος της.* Διαθέσιμο στο <https://www.skai.gr/news/greece/odos-ayti-einai-nea-astynomiki-omada-pou-edrase-sto-polytexneio-o-rolos-tis> Ανακτήθηκε στις 30/11/2023.

Τα Νέα (2020α). Πολυτεχνείο: Δεν υπήρξε εισήγηση των λοιμωξιολόγων για την απαγόρευση των συναθροίσεων. Διαθέσιμο στο: <https://www.tanea.gr/2020/11/16/greece/polytexneio-den-ypirkse-eisigisi-ton-loimoksiologon-gia-tin-apagoreysi-ton-synathroiseon/> Ανακτήθηκε στις 30/11/2023.

Τα Νέα (2020β). Πολυτεχνείο: Αντιδράσεις για το όργιο καταστολής ανήμερα της επετείου. Διαθέσιμο στο <https://www.tanea.gr/2020/11/18/greece/polytexneio-antidraseis-gia-to-orgio-katastolis-animera-tis-epeteiou/> Ανακτήθηκε στις 30/11/2023.

Το Βήμα (2020). Πολυτεχνείο. Στιγμές και γεγονότα από την επεισοδιακή... πορεία. Διαθέσιμο στο <https://www.tovima.gr/2020/11/18/society/polytexneio-stigmes-kai-gegonota-apo-tin-episodiaki-poreia/> Ανακτήθηκε στις 30/11/2023.

The Press Project (2021). Η ΕΛΑΣ εμμένει στο δικό της αφήγημα για το όργιο βίας στη Νέα Σμύρνη και διατάσσει ΕΔΕ. Διαθέσιμο στο <https://thepressproject.gr/i-elas-emmenei-sto-diko-tis-afigima-gia-to-orgio-vias-sti-nea-smyrni-kai-diatassei-edel/> Ανακτήθηκε στις 30/11/2023.

TVXS (2020). Ουδέποτε εισηγήθηκε η Επιτροπή Λοιμωξιολόγων τις απαγορεύσεις για το Πολυτεχνείο. Διαθέσιμο στο: <https://tvxs.gr/news/ellada/oydepote-eisigithike-i-epitropi-loimoksiologon-apagoreysi-synathroiseon-gia-polytexneio> Ανακτήθηκε στις 30/11/2023.

Υπουργείο Προστασίας του Πολίτη (2021). 42 αλήθειες για την Αστυνομική αυθαιρεσία και υπέρμετρη βία. Διαθέσιμο στο <https://www.minocp.gov.gr/2021/03/12/12-03-2021-42-alitheies-gia-tin-astynomiki-afthairesia-kai-ypermetri-via/> Ανακτήθηκε στις 30/11/2023.

